

EEN ‘BEDRIJFSONGEVAL’ MET VERREGAANDE GEVOLGEN

■ *Het parket van Brussel en de zaak-Predom (1942-1947)*

- Jan Julia Zurné -

In 1940-1944 moesten de Belgische gerechtelijke instellingen zich aanpassen aan de nieuwe bezettingssituatie. Twee belangrijke conflictpunten waren de informatie-uitwisseling en de bevoegdheidsverdeling tussen de Belgische en Duitse politiediensten en rechtbanken, vooral als het op politiek gemotiveerd geweld aankwam. In deze *case study* bekijken we hoe het parket van Brussel omging met deze problematiek in het onderzoek naar de 27-jarige huisschilder en communistische verzetsman Eugène Predom. Enkele maanden na zijn aanhouding door de Belgische politie stierf hij voor een Duits vuurpeloton. Hoe kon het zo ver komen en hoe reageerde de magistratuur op zijn dood en haar eigen betrokkenheid daarbij ?

Op 13 januari 1943 worden twintig 'terroristen' in Breendonk gefusilleerd. Het is de zesde keer in anderhalve maand tijd dat de Duitse autoriteiten gijzelaars terechtstellen als reactie op sabotageacties en aanslagen. Het gaat veelal om op verdenking van verzetsactiviteiten aangehouden communisten. Een van de terechtgestelden is Eugène Predom, een zevenentwintigjarige schilder uit Anderlecht die actief was in het communistische verzet. Enkele maanden eerder is hij door de Brusselse gerechtelijke politie aangehouden en nu sterft hij in handen van de bezetter.

In dit artikel wordt onderzocht hoe het Brusselse parket tijdens de bezetting omging met de zeer reële risico's die de samenwerking met de Duitse politiediensten met zich meebracht en hoe de gevolgen hiervan na de bevrijding werden beoordeeld door het krijgsauditoraat. De kwestie maakt onderdeel uit van de algemene problematiek van de verhouding tussen een bezettingsbestuur en de bestaande overheidsinstellingen in het bezette land, waarbij de laatste hun zelfstandigheid proberen te waarborgen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het antwoord van de Belgische instellingen op deze problematiek een 'politiek van het minste kwaad', gericht op de instandhouding van de eigen zeggenschap,

eventueel door het doen van toegevingen aan de bezetter¹. Deze politiek werd toegepast door de hoogste politieke gezagsdragers (de secretarissen-generaal), in de industrie, door de sociale partners en door de rechterlijke macht.

Voor de magistratuur bestonden de toegevingen onder andere uit inlichtingenuitwisseling in de vorm van het doorgeven van processen-verbaal. Door de Belgische politiediensten verzamelde informatie werd zo beschikbaar voor het Duitse opsporingsapparaat. Hierdoor liep de Belgische justitie het risico om direct of indirect burgers uit te leveren aan de bezettingsmacht². Tot de Duitse inval in de Sovjet-Unie in juni 1941 waren sommige magistraten en politiefunctionarissen bereid om op het gebied van anticommunistisch inlichtingenwerk met de bezetter mee te werken. Etienne Verhoeyen wijt dit aan "de algemene atmosfeer" binnen het Belgische establishment³. De vraag is in hoeverre die sfeer van anticommunisme en/of angst voor het communisme, die leefde bij zowel liberalen als katholieken en zich voor en na de bezetting soms openlijk manifesteerde, een rol heeft gespeeld in de houding van de magistraten nadat de Sovjet-Unie een bondgenoot werd van de Belgische regering in ballingschap⁴.

1. ETIENNE VERHOEYEN, *Het minste kwaad*, België in de Tweede Wereldoorlog 9, Antwerpen, 1990, p. 5. 2. NICO WOUTERS, *De Führerstaat. Overheid en collaboratie in België (1940-1944)*, Tielt, 2006, p. 70. 3. ETIENNE VERHOEYEN, *Het minste kwaad...*, p. 115. 4. Enkele voorbeelden van die openlijke uitingen van anticommunisme of angst voor communisme binnen de magistratuur zijn de rechtszaak in 1923 tegen een groep communisten wegens samenzweren om de regeringsvorm te veranderen (eindigend in vrijspraak); de opsporingsactiviteiten van onder andere de Antwerpse gerechtelijke politie ten aanzien van communisten in de jaren dertig en de affaire Henri Buch in 1950-1951. DENIS DIAGRE & MARC D'HOORE, "Les libéraux belges et la peur du rouge. Regards sur l'anticommunisme libéral 1919-1939" in PASCAL DEWIT & JOSÉ GOTOVITCH (red.), *La peur du rouge*, Bruxelles, 1996, p. 100-117, aldaar p. 109-112; ETIENNE VERHOEYEN, "'De zaak Block en Celis' de moeizame relatie van de Antwerpse gerechtelijke politie met de Gestapo (1938-1941) deel II", in *BISC*, nr. 3, 2013, p. 111-136, aldaar p. 132; JOSÉ GOTOVITCH, "Un procès en guerre froide: le chemin torturé du conseiller Buch", in *Bulletin de la Classe des Lettres*, Bruxelles, 2011, Tome XXII, p. 113-146, aldaar p. 8.

Wanneer vanaf 1942 als vergelding voor aanslagen op Duitsers en collaborateurs Belgische burgers worden gefusilleerd, blijkt dat de samenwerking met de bezetter ernstige gevolgen kan hebben en zoekt de magistratuur een manier om de schade te beperken. De politiek van het minste kwaad heeft aan het eind van dat jaar, onder invloed van de kerende oorlogskansen, vrijwel alle steun verloren⁵. Voor de *Militärverwaltung* was het van groot belang dat de Belgische politiediensten meewerkten aan de opsporing van door het verzet gepleegde misdrijven, omdat er bij de Duitse diensten te weinig personeel was om de ordehandhaving op eigen houtje te garanderen⁶. Pogingen van de Belgische magistratuur om een strikt onderscheid te maken tussen te vervolgen 'gewone' misdrijven en niet te vervolgen verzetsacties werden door de bezetter niet geaccepteerd. Bovendien is het vaak moeilijk te bepalen of er sprake is van een gemeenrechtelijk of politiek gemotiveerd misdrijf⁷. Al deze factoren vermoeilijken de toch al complexe en steeds veranderende bevoegdheidsverdeling tussen de Belgische en Duitse justitie.

In *De Führerstaat* velt historicus Nico Wouters een vrij hard oordeel over de niet consequent doorgevoerde politiek van het minste kwaad van de magistratuur. Die leidde volgens hem tot "toenemende erosie van een duidelijk wettelijk kader dat de samenwerking met de bezetter

moest regelen"⁸. Als lokale politiediensten bij de parketten aanklopten met de vraag wat ze moesten doen in geval van door de bezetter verordonneerde aanhoudingen die geen basis hadden in Belgische wetgeving (bijvoorbeeld inzake verzetsactiviteiten of ontduiking van de gedwongen tewerkstelling), gaven de procureurs-generaal niet thuis. Nadat ze in 1942 hadden besloten een strikt onderscheid te maken tussen "Duitse verordeningen en de Belgische wettelijkheid" lieten ze de politiediensten zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun acties⁹. Uit dit artikel blijkt dat het probleem van de bevoegdheidsverdeling ook speelde bij de direct onder de verantwoordelijkheid van de parketten functionerende gerechtelijke politie – en dat bijgevolg de parketten wel een standpunt *moesten* innemen. Dat gebeurde echter niet zonder slag of stoot, en zeker niet openlijk.

De zaak-Predom is bij uitstek geschikt om de praktische gevolgen van deze problematiek onder de loep te nemen en in het verlengde daarvan de overwegingen en beslissingen van magistraten voor het voetlicht te brengen. Na de bevrijding is naar aanleiding van een klacht van de vriendin van Eugène Predom een onderzoek geopend om vast te stellen of er door magistraten of politiefunctionarissen strafbare feiten waren gepleegd in de oorspronkelijk opsporing en vervolging. In dit naoorlogse gerechtelijke onderzoek, dat zich

5. NICO WOUTERS, *De Führerstaat...*, p. 70 en JAN LAPLASSE & KAROLIEN STEEN, "Het verzet gewogen. Een kwantitatieve analyse van politieke aanslagen en sabotages in België 1940-1944", in *BEG*, nr. 15, 2005, p. 227-260, aldaar p. 234. 6. DIMITRI RODEN, 'In naam van het Duitse volk !' *Het Duitse krijgsgerecht en de openbare orde in bezet België (1940-1944)*, proefschrift UGent 2015, p. 38 en p. 60. 7. JOSÉ GOTOVITCH, *Note relative à la magistrature sous l'occupation*, -CREHSGM Notes de travail 5, Bruxelles, 1972, p. 20. 8. NICO WOUTERS, *De Führerstaat...*, p. 242. 9. *Idem*, p. 72-73.

vooral richtte op de vraag of er sprake was geweest van verklikking (artikel 121bis van het Strafwetboek), wordt de gang van zaken zeer nauwkeurig gereconstrueerd. Niet alleen is er veel materiaal bewaard gebleven over de zaak-Predom, dat materiaal maakt bovendien haarfijn duidelijk welke rol het Brusselse parket, de gerechtelijke politie en de gemeentepolitie hebben gespeeld. Zo krijgen we een inkijk in de verhouding tussen de Belgische justitie en het Duitse opsporingsbeleid ten opzichte van verzetsactiviteiten. Dat is uitzonderlijk, omdat meestal de bronnen ontbreken om de eventuele rol van de Belgische justitie vast te stellen. De zaak-Predom toont het cruciale en soms fatale belang aan van de uitwisseling van inlichtingen tussen de bezettende en Belgische politiediensten en laat uitzonderlijk zien welke impact die uitwisseling kon hebben.

Het is niet toevallig dat juist in dit geval bronnenmateriaal bewaard is gebleven. De zaak-Predom is zowel tijdens als na de bezetting invloedrijk geweest. Na Eugène Predoms dood werden de leden van het Brusselse parket zich – voor zover ze dat nog niet waren – bewust van de risico's die de opsporing en vervolging van verzetsgerelateerde activiteiten met zich meebrachten. Dit heeft ertoe geleid dat zij zich in toenemende mate terughoudend hebben opgesteld. Daarnaast toont de zaak aan dat de problematiek van de onafhankelijkheid van de Belgische politie en justitie en het systeem van het doorgeven van inlichtingen aan de bezetter niet alleen tijdens de bezetting een heet hangijzer vormde, maar dat er ook na de bevrijding, door middel van het gerechtelijke onderzoek, een poging tot opheldering is geweest. Het onderzoek naar

de zaak-Predom is voor het krijgsauditoraat van groot belang geweest omdat deze de moeilijkheden en gevoeligheden aantoonde van naoorlogse vervolging van magistraten die zich mogelijk schuldig hadden gemaakt aan verklikking. Die complexiteit en het antwoord van het krijgsauditoraat en het naoorlogse establishment daarop werd niet door iedereen onderschreven. Vooral uit communistische hoek kwam, onder andere onder het mom van de zaak-Predom, veel kritiek op de houding van de rechterlijke macht.

Het feit dat Eugène Predom communist was opende de deur naar de vraag in hoeverre er sprake was van anticommunisme onder de magistratuur. Hoewel een prosopografische studie van de magistratuur in de jaren 1930 ontbreekt, stond die aan de vooravond van 1940 bekend als overwegend liberaal en conservatief. Het sociale profiel van de Belgische magistraten werd namelijk sterk bepaald door het feit dat rechtenstudenten veelal uit de hoogste sociale klassen afkomstig waren. De aanloop naar een carrière als magistraat bevorderde de selectie verder : om als substituut benoemd te kunnen worden, gold een minimumleeftijd van 25 jaar. Potentiële magistraten dienden dus over de middelen te beschikken om de periode tussen hun studie en die minimumleeftijd te overbruggen, vaak door middel van een onbezoldigde stage. Binnen de regionen van de hoge Brusselse magistratuur waren veel personen opgeleid aan de *Université libre de Bruxelles* (ULB). Zij bleven niet zelden door middel van een lesopdracht tijdens hun carrière als magistraat aan de universiteit verbonden. Behalve dit eerder liberale profiel zien we dat er ook hoge magistraten aan de

BEKENDMAKING

De Oberfeldkommandantur Brussel deelt mede :
Tot boete voor moordaanslagen gepleegd op leden van de Duitse Weermacht te Brussel, werden

TWINTIG TERRORISTEN,

waarvan de namen volgen, gefusilleerd :

Loossens, Jozef, verhuizer, te Brussel-Jette.
Verstraeten, Aloys, kleermaker, te Brussel-Jette.
Vandermaelen Vincent radio-technieker, te Brussel-Jette.
Kemel, Juliaan-Emiel, onderwijzer, te Laken.
Braibane, Richard-Jozef-Lodewijk, bediende, te Brussel.
Comhaire Renaat, handelsreiziger, te Brussel-Berchem.
Detillong, Matheas, werkman, te Herstal.
Keppens, Kamiel, handelaar, te Ans.
Deschamps Jozef, zonder beroep te Brussel.
Vandeuren, Omaar, inspecteur bij de gerechtelijke politie te Brussel-Etterbeek.
Predom, Eugene, muurschilder, te Anderlecht.
Louis, Andreas, inspecteur van politie, te Brussel.
Vandiest, Maurits, werktuigkundige, te Genval.
Nicolet Karel, haarkapper, te Genval.
Gobert, Achilles-Lodewijk, autobestuurder, te Genval.
Groy, Alberecht, elektriekwerker, te Rixensart.
Deceuster Denis fabrieksarbeider, te Rixensart.
Dereune, Edward, handelsbediende, te Rixensart.
Dumont, Clovis, blikslager, te Mousty.
Borderieux Edmond, fabrieksbediende, te Genval.

Bekendmaking van de terechtstelling van twintig Belgen, waaronder 'Eugeen' Predom. (Bron : Het Laatste Nieuws, 15 januari 1943)

Leuvense universiteit zijn opgeleid, en, ook te oordelen naar hun connecties, eerder een katholiek-conservatief profiel hadden¹⁰. Met het oog op de achtergrond van de magistraten is het niet verwonderlijk dat tijdens het ontluiken van de Koude Oorlog de vraag naar anticommunisme werd gesteld. Hoewel de Belgische justitie minder dan de Franse of Nederlandse tegenhangers als gevolg van de bezetting aan legitimiteit had ingeboet, ontstond er na de bevrijding wel degelijk een kritisch discours¹¹. Ook deze naoorlogse fase van de 'affaire' komt in dit artikel aan bod.

I. Opsporing en vervolging van tegen collaborateurs gerichte misdrijven : een heikele kwestie

Om het verloop van de zaak-Predom te kunnen begrijpen, zijn de eraan voorafgaande

afspraken tussen de Duitse en Belgische autoriteiten cruciaal. Onduidelijkheid, ontwikkeling en onderhandeling waren kenmerkend voor die afspraken. De afspraken veranderden voortdurend en werden in de praktijk vaak niet eens toegepast, bijvoorbeeld omdat ze niet gecommuniceerd werden naar de lagere niveaus. In feite is er, zoals historici Jan Laplasse en Karolien Steen in hun artikel over aanslagen en sabotagedaden al stelden, nooit sprake geweest "van een duidelijke en langdurige consensus inzake bevoegdheidsverdeling tussen Duitse en Belgische dienst"¹².

Na de Belgische capitulatie verklaart *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder tijdens de officiële installatie van de *Militärverwaltung* op 5 juni 1940 dat aan de Belgische overheden de grootst mogelijke autonomie gelaten zal worden. Het is daarbij de

10. Binnen de Brusselse magistratuur werd gestreefd naar een zeker evenwicht tussen deze verschillende profielen, wat we bijvoorbeeld kunnen afleiden uit de ongeschreven regel dat de procureur-generaal aan het hof van beroep niet dezelfde politieke kleur mocht hebben als de procureur des Konings. EVA SCHANDEVYL, "Walter Ganshof van der Meersch, een topmagistraat in zijn professionele en maatschappelijke context. Een kijk op het Belgische gerecht in de twintigste eeuw", in *BEG*, nr. 24, 2011, p. 97-133, aldaar p. 123; Id., "Changements ou continuité ? Rapports de force linguistiques et (im)mobilité sociale dans la magistrature bruxelloise après la Deuxième Guerre mondiale", in VINCENT BERNANDEAU, JEAN-PIERRE NANDRIN, BÉNÉDICTE ROCHET, XAVIER ROUSSEAU & AXEL TIXHON, *Les praticiens du droit du Moyen Âge à l'époque contemporaine*, Rennes, 2008, p. 255-270, aldaar 261; JACQUES MATTHIJS, "Opleiding van de magistratuur in België en in Frankrijk", in *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 1973, p. 391-419, aldaar p. 404-405. **11.** JOERI MICHIELSEN, *The "Nazification" and "Denazification" of the Courts in Belgium, Luxembourg and the Netherlands. The Belgian, Luxembourg and Netherlands courts and their reactions to occupation measures and measures from their governments returning from exile*, Maastricht, 2004, p. 253-254 en ALAIN BANCAUD, *Une exception ordinaire. La magistrature en France 1930-1950*, Paris, 2002, p. 139-140. Voor voorbeelden van de medewerking van de respectievelijk Nederlandse en Franse politie en justitie aan de opsporing en vervolging van verzetsdaden, zie AD VAN LIEMPT (red), *Jacht op het verzet. Het meedogenloze optreden van Sicherheitsdienst en Nederlandse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 2013 en VIRGINIE SANSICO, *La justice déshonorée 1940-1944*, Paris, 2015. Volgens Laurent Thiéry werd in bezet Noord-Frankrijk 30 % van de door de bezetter gefusilleerde personen door de Franse politie aangehouden. LAURENT THIÉRY, "Les spécificités de la répression dans le Nord-Pas-de-Calais, 'zone rattachée' au commandement militaire allemande de Bruxelles", in BERNARD GARNIER, JEAN-LUC LELEU & JEAN QUELLIEN, *La répression en France 1940-1945*, Caen, 2007, p. 129-144, aldaar p. 132. **12.** JAN LAPLASSE & KAROLIEN STEEN, "Het verzet gewogen...", p. 233.

intentie van de bezetter om de bestaande Belgische instellingen in stand te houden¹³. In de door de Belgische regering uitgegeven vooroorlogse richtlijnen, zoals opgenomen in het door alle ambtenaren ontvangen *Burgerlijke Mobilisatieboekje*, was bepaald dat ambtenaren in geval van bezetting in dienst dienden te blijven. Vanuit hun functie moesten ze zo loyaal mogelijk met de bezetter meewerken en zich houden aan de richtlijnen van de Conventie van Den Haag uit 1907. Artikel 43 van die conventie bepaalt dat de verantwoordelijkheid voor de ordehandhaving ligt bij de bezetter, die de wetten van het bezette land moet respecteren, tenzij dit absoluut onmogelijk is: "Wanneer het gezag van de wettelijke overheid feitelijk is overgegaan in handen van degene, die het gebied heeft bezet, neemt deze alle maatregelen, die in zijn vermogen staan, ten einde zooveel mogelijk de openbare orde en het openbaar leven te herstellen en te verzekeren en zulks, behoudens volstrekte verhindering, met eerbiediging van de in het land geldende wetten"¹⁴.

Dit artikel had tijdens de eerste Duitse bezetting van België als richtsnoer gediend, maar was dusdanig vaag dat naar aanleiding van individuele gebeurtenissen het beleid was veranderd. Toen in januari 1916 een collaborateur gedood werd – het enige bekende geval van politieke moord in Brussel tijdens de Eerste Wereldoorlog – had het Brusselse parket geprobeerd de zaak voor

de bezetter verborgen te houden. Toen de Duitse autoriteiten daar achter kwamen volgde, behalve de executie van de dader en repercussies voor de betrokken leden van het parket en de politie, een verordening die bepaalde dat zij van alle gevallen van ernstige misdrijven op de hoogte gesteld moesten worden. Deze verordening kwam echter al snel onder vuur te liggen toen de dienstdoende procureur-generaal bij het hof van beroep te Brussel op ferme wijze het standpunt verdedigde dat Belgische ambtenaren in geen geval verplicht konden worden medeburgers uit te leveren aan de bezetter als deze gezocht werden om politieke of militaire redenen. Uiteindelijk werd dit standpunt door de bezetter geaccepteerd¹⁵.

Deze ervaring vond zijn weerslag in de richtlijnen voor ambtenaren in de jaren 1930: bevelen die zouden ingaan tegen de 'vaderlandse plichten' mochten niet worden uitgevoerd. In voorkomende gevallen moesten ambtenaren zich wenden tot hun hiërarchische oversten. Dit voorbehoud neemt niet weg dat in 1940 vanuit zowel de bezetter als de oude, vooroorlogse richtlijnen van de Belgische regering wordt aangestuurd op de instandhouding van de overheidsinstellingen en een samenwerking op basis van de Conventie van Den Haag. In juni 1940 spreken Eggert Reeder en de secretarissen-generaal af dat door de bezetter op basis van de conventie van Den Haag uitgevaardigde verordeningen moeten worden uitgevoerd

13. CHARLES LOUVEAUX, "La magistrature dans la tourmente des années 1940-1944", in *Revue de droit pénal et de criminologie* VII, 1981, p. 619-664, aldaar p. 641; JULES GÉRARD-LIBOIS & JOSÉ GOTOVITCH, *L'an 40. La Belgique occupée*, Bruxelles, 1971, p. 151. 14. *Verdrag (IV) nopens de wetten en gebruiken van den oorlog te land*, Den Haag 1907. 15. BENOÎT MAJERUS, *Occupations et logiques policières, la police bruxelloise en 1914-1918 et 1940-1945*, Bruxelles, 2007, p. 100-103.

als ware het Belgische wetten¹⁶. Wat betreft de competentieverdeling tussen de Belgische en Duitse justitie wordt bepaald dat de berechting van tegen de bezetter gerichte feiten is voorbehouden aan de Duitse krijgsgerechten¹⁷.

Hoewel lokale politiefunctionarissen soms in het duister tasten over hun precieze bevoegdheden, wordt de bevoegdheidsverdeling aanvankelijk niet opgepikt als een urgent probleem. Lokaal wordt het wel aangekaart, bijvoorbeeld in Brussel, waar de liberale procureur des Konings Lucien Van Beirs de gemeentepolitie laat weten dat deze niet bevoegd is om aanhoudingen uit te voeren op bevel van de bezetter en dit zelfs strafbaar is¹⁸. In juli 1941 bepaalt *Militärbefehlshaber* Alexander von Falkenhausen dat Duitse bevelen altijd moeten worden uitgevoerd door de Belgische politiediensten, maar dat ze zich in uitzonderlijke gevallen kunnen beroepen op gewetensbezwaren. Nadat in het najaar van 1941 de eerste collaborateurs bij aanslagen gedood worden, wordt de competentieverdeling tussen de Belgische en Duitse politiediensten urgenter van aard¹⁹. Er is nu immers sprake van misdrijven die de openbare orde verstoren, gericht zijn op Belgische burgers (en waarschijnlijk ook door

Belgische burgers zijn gepleegd) en volgens Belgisch én Duits recht strafbaar zijn. In een in het *Verordnungsblatt* gepubliceerde bekendmaking van 19 september 1941 meldt de *Militärverwaltung* dat “een ieder die om het even welke daad van geweld van politieke aard pleegt tegen personen, die op loyale wijze met de Bezettende Macht samenwerken of een zodanige samenwerking aanmoedigen, voortaan voor een krijgsraad zal moeten verschijnen om overeenkomstig de ter zake uitgevaardigde strafbepalingen, zelfs met de doodstraf te worden bestraft”²⁰. De berechting van politiek gemotiveerde aanslagen op collaborateurs wordt dus voorbehouden aan de Duitse krijgsgerechten.

De *Militärverwaltung* ziet desalniettemin voor de Belgische politiediensten een rol weggelegd in de opsporing van zulke misdrijven, zoals al bleek uit de verordening van juli 1941. Vermeende politiek gemotiveerde strafbare feiten, zoals sabotage, worden door de Belgische politiediensten onderzocht, al dan niet op vraag van de Duitse overheden of politiediensten. Als in mei 1941 in Laken een Duitse militair en zijn vriendin worden neergeschoten, voert het Brusselse parket een onderzoek uit parallel aan dat van de *Geheime Feldpolizei*²¹. Gerechtelijke dossiers worden op verzoek overgemaakt aan de

16. HERMAN VAN GOETHEM, “La convention de La Haye, la collaboration administrative en Belgique et la persécution des Juifs à Anvers 1940-1942”, in *BEC*, nr. 17, 2006, p. 117-197, aldaar p. 128. 17. Procureur des Konings (PK) Antwerpen aan politiecommissarissen, 12 juni 1940 (Rijksarchief te Beveren, *Archief van de procureur des Konings van Antwerpen* 2002 D, nr. 29). 18. LIEVEN SAERENS, *Onwillig Brussel. Een verhaal over Jodenvervolgving en verzet*, Leuven, 2004, p. 111. 19. 17 september 1941 : moord op Rex-leider Gérard in Doornik, 1 oktober 1941 : bomaanslag in Brussel waarbij de secretaris van de *Formations de Combat de Rex*, Jean Odekerken, omkomt. 20. *Verordnungsblatt*, 24 september 1941. 21. Buitenvervolginstelling 18 februari 1943 (Rijksarchief te Anderlecht, *Archief van de gerechtelijke politie bij het parket van de procureur des Konings van Brussel* [GPP Brussel], nr. 4980, dossier 13bis).

juridische sectie van de *Militärverwaltung*²². In Brussel lijkt het er overigens op dat de onderzoeken geen relevante informatie over de daders opleveren²³.

Op 11 november 1941 schrijft Eggert Reeder aan de secretarissen-generaal Gérard Romsée van Binnenlandse Zaken, een VNV'er, en de katholiek Gaston Schuind van Justitie dat de Belgische politiediensten in alle gevallen van verboden wapenbezit opgestelde processen-verbaal en in beslag genomen wapens moeten inleveren bij de Duitse militaire rechtbanken. Daarmee vraagt hij vrije beschikking over de informatie van de Belgische politiediensten in geval van wapenbezit. Schuind geeft deze instructies zonder verder commentaar door aan de drie procureurs-generaal. De procureurs-generaal van Brussel en Gent geven de instructies door aan de parketten binnen hun ressort²⁴. In het ressort Luik geldt een afspraak met de plaatselijke *Oberfeldkommandantur* die bepaalt dat wat betreft 'terroristische aanslagen' en sabotageacties de Belgische politie zich beperkt tot het constateren van de feiten en de Duitse politiediensten het onderzoek uitvoeren²⁵.

De Belgische politiediensten mogen zich van de *Militärverwaltung* dan wel beroepen op gewetensbezwaren in het geval van Duitse bevelen, maar ze doen dat op individuele

verantwoordelijkheid. Het is onduidelijk in welke gevallen dat geoorloofd is en wat de gevolgen zullen zijn. In februari 1942 besluit het vast comité van de Raad van Wetgeving, dat advies uitbrengt aan het Ministerie van Justitie en meewerkt aan het opstellen van wetten en besluiten, dat Belgische ordediensten niet mogen meewerken aan maatregelen die "hoofdzakelijk in het militair of politiek belang van de bezetter werden genomen"²⁶. Een maand later zitten de procureurs-generaal en de procureurs des Konings van Brussel en Luik samen met secretaris-generaal Gaston Schuind om te bepalen welk standpunt de Belgische justitie moet innemen ten opzichte van politieke aanslagen. Aanleiding hiervoor is een omzendbrief van Schuind aan de procureurs-generaal, waarin hij hen opdraagt daadkrachtig op te treden tegen de terroristische aanslagen. Het 'Keimakkoord', een lokale afspraak in Luik met de plaatselijke *Oberfeldkommandantur* die bepaalt dat wat betreft 'terroristische aanslagen' en sabotageacties de Belgische politie zich beperkt tot het constateren van de feiten en de Duitse politiediensten het onderzoek uitvoeren, is inmiddels ingetrokken²⁷. De aanwezige magistraten menen dat ze geen rol mogen spelen in de opsporing van de daders van aanslagen, als die vervolgens door de Duitse krijgsgerechten worden berecht. Schuind deelt hun zorgen over de onafhankelijkheid van

22. Procureur-generaal [PG] aan PK, 30 januari 1941, (Auditoraat-generaal [AG], *instructiedossier Charles Collard*). 23. RA Anderlecht, *Archief GPP Brussel*, nr. 4980. 24. Rapport 'Répression des attentats politiques' (AG, *instructiedossier Gaston Schuind*). 25. *Idem* en RUDI VAN DOORSLAER, "De Belgische politie en magistratuur en het probleem van de ordehandhaving (1940-1945)", in LODE VAN OUTHRIE, YVES CARTUYVELS & PAUL PONSARS, *Sire, ik ben ongerust : geschiedenis van de Belgische politie 1794-1991*, Leuven, 1992, p. 129-152, aldaar p. 141. 26. NICO WOUTERS, *De Führerstaat...*, p. 69. 27. Rapport 'Répression des attentats politiques' (AG, *instructiedossier Schuind*) en R. VAN DOORSLAER, "De Belgische politie en magistratuur", p. 141.

de Belgische justitie en geeft deze door aan de *Militärverwaltung*. Hij accepteert echter niet dat de procureurs-generaal zich volledig wensen te onthouden en, in geval van een formele opdracht tot vervolging, dreigen hun ontslag in te dienen²⁸. De vergadering eindigt zonder dat er een beslissing wordt genomen.

In juli 1942 trekt de dienstdoende procureur-generaal bij het hof van beroep in Brussel, de katholieke Charles Collard, aan de bel bij Gaston Schuind, omdat medewerkers van de *Feldgendarmeerie*, *Geheime Feldpolizei* en *Sicherheitspolizei* processen-verbaal komen opvragen bij de Brusselse politie. Volgens *Oberkriegsverwaltungsrat* Arnold Gentzke is dat geoorloofd, maar Collard protesteert: hij is hierover nooit ingelicht en houdt vast aan de opdracht dat alleen de gerechtelijke afdeling van de *Militärverwaltung* gerechtelijke dossiers mag opvragen. Als ook de medewerkers van Duitse politiediensten afzonderlijke processen-verbaal zouden mogen inzien, zou dat volgens Collard kunnen leiden tot ernstig misbruik²⁹. Schuind legt de vraag voor aan Wilhelm van Randenborgh van de *Gruppe Justiz* bij de *Militärverwaltung*, die meer dan twee maanden later antwoordt dat de Brusselse *Oberfeldkommandantur* in juni inderdaad een verordening heeft uitgevaardigd om Belgische processen-verbaal in te zien. Hij ziet het probleem niet, maar belooft dat de politiediensten slechts in beperkte mate de processen-verbaal zullen raadplegen³⁰. Daar moet Collard het mee

doen. Hij wijst de procureurs des Konings uit zijn ressort erop dat het uitsluitend gaat om processen-verbaal die nog niet aan de Belgische gerechtelijke autoriteiten zijn doorgegeven³¹. Eerder heeft Collard de procureurs des Konings al opgedragen om in geval van sabotage en politieke aanslagen de processen-verbaal direct door te geven aan de *Sicherheitspolizei*³².

Gaston Schuind is ondertussen opnieuw in onderhandeling getreden met *vice-Verwaltungschef* Harry von Craushaar, de rechterhand van Eggert Reeder. Die weigert te beloven dat de Duitse autoriteiten de door de Belgische politie onderzochte zaken zullen overlaten aan de Belgische justitie. Schuind informeert de procureurs-generaal hier niet over, maar probeert eind september opnieuw de toezegging te verkrijgen dat door de Belgische politie opgespoorde aanslagplegers door Belgische rechtbanken zullen worden berecht. Die toezegging komt er uiteindelijk, maar uitsluitend mondeling en in ruil voor de belofte van een krachtig optreden door de Belgische justitie tegen de aanslagen³³. In een omzendbrief aan de procureurs-generaal op 8 oktober 1942 presenteert Schuind deze toezegging als een voldongen feit, waarop de magistraten de instructies doorgeven aan hun ondergeschikten. Politiek gemotiveerde aanslagen op personen zullen dus voortaan door de Belgische politie worden opgespoord en de daders zullen berecht worden voor Belgische rechtbanken.

28. Rapport 'Répression des attentats politiques' (AG, *instructiedossier Schuind*). 29. PG aan SG, 11 juli 1942 (AG, *instructiedossier Collard*). 30. Van Randenborgh aan Schuind, 17 september 1942 (AG, *instructiedossier Collard*). 31. PG aan PK, 30 oktober 1942 (AG, *instructiedossier Collard*). 32. PG aan PK, 29 september 1942 (AG, *instructiedossier Jacques Mechelynck*). 33. Rapport 'Répression des attentats politiques' (AG, *instructiedossier Schuind*).

II. Een verzetsgroep in Anderlecht

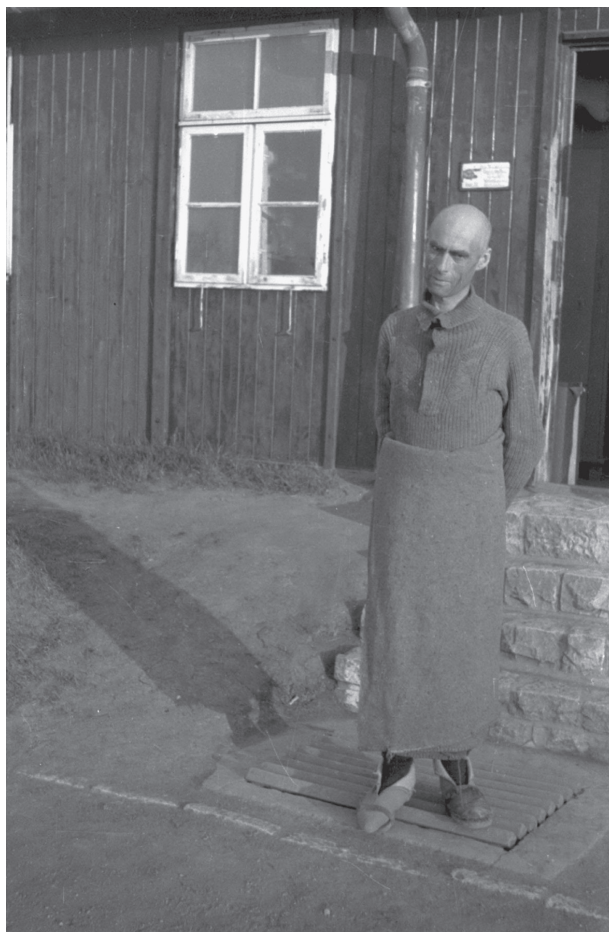
Op 13 oktober 1942 betreft een voorbijganger een vijftienjarige jongen uit Anderlecht op het uitdelen van clandestiene blaadjes. De jongen wordt naar het politiebureau van Kuregem gebracht, waar hij aan adjunct-commissaris Jan Stappaerts bekend verschillende malen 's nachts met een groepje vrienden op pad te zijn geweest om de huizen van collaborateurs te bekladden. Het groepje zou een vertakking zijn van een groep die opereert in geheel Brussel en mogelijk zelfs verschillende bomaanslagen heeft gepleegd³⁴. Stappaerts laat de jongen naar huis gaan, start zelf een 'bescheiden onderzoek' en stelt een proces-verbaal op dat hij doorstuurt naar het parket van de procureur des Konings te Brussel. Die is op dat moment met ziekteverlof. De dienstdoende substituut besluit, na overleg met de eerste substituut jonkheer Etienne de le Court, opdracht te geven aan de gerechtelijke politie voor een *enquête discrète quoique minutieuse*. Het onderzoek wordt uitgevoerd door commissaris voor gerechtelijke opdrachten Liévin Libert, die eerder onderzoek deed naar aanslagen op collaborateurs en daaromtrent het vertrouwen van zijn oversten heeft³⁵. Dat wil zeggen dat hij zich in deze zaken niet al te vlijtig opstelt en zijn best doet om de daders niet in gevaar te brengen. De door de Belgische politiediensten opgestelde processen-verbaal kunnen immers worden opgeëist door de bezetter.

Hoewel het parket het onderzoek uitdrukkelijk uit de handen van de lokale politie wil

houden, wellicht omdat Jan Stappaerts bekend staat als aanhanger van de Nieuwe Orde, laat de commissaris de zaak niet zo maar rusten. Op basis van de verklaring van de jongen probeert Stappaerts de andere leden van de verzetsgroep op te sporen. Dit gebeurt in overeenstemming met Liévin Libert, die zelf na enkele dagen een rapport opstelt voor het parket. Procureur des Konings Lucien van Beirs is inmiddels teruggekeerd uit ziekteverlof en geeft toestemming tot het instellen van een onderzoek op verdenking van schriftelijke belediging aan het adres van een inwoner van Anderlecht die door buurtgenoten verdacht wordt van rexistische opvattingen en op wiens gevel verschillende malen teksten en hakenkruizen zijn aangebracht. Het dossier wordt toegewezen aan onderzoeksrechter Jacques Mechelynck-Masson. Op diens bevel voert Libert op 4 november 1942 een huiszoeking uit bij de achttienjarige neef van de betrapte jongen. Daar ontdekken ze onder andere een papier met daarop de woorden *À mort les traîtres – J.G.S. – Vive Accord Anglo-Russe*. De neef legt een uitgebreide verklaring af over zijn betrokkenheid bij het bekladden van huizen en het verspreiden van vlugschriften onder leiding van ene Richard³⁶. Bij de huiszoeking is, behalve een collega van de gerechtelijke politie, ook Stappaerts aanwezig, die hiervoor geen gerechtelijke mandaat heeft. Hij bemoeit zich dus op eigen initiatief met het onderzoek.

Die middag lukt het Liévin Libert om 'Richard' aan te houden. Het is de zevenentwintigjarige schilder Eugène Predom uit Anderlecht, die actief is bij de aan de Kommunistische Partij

34. Proces-verbaal Jan Stappaerts, 15 oktober 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*) en ordonnance de non-lieu, 5 februari 1947 (AG, *instructiedossier Collard*). 35. *Idem*. 36. Proces-verbaal, 4 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

De Brusselse procureur des Konings Lucien Van Beirs was in 1943 naar het concentratiekamp Buchenwald gedeporteerd. Deze foto dateert van vlak na de bevrijding van het kamp door de Amerikanen en werd genomen door de Belgische fotograaf Gérard Raphaël Algoet die in het voorjaar van 1945 samen met oorlogscorrespondent Paul Lévy fotoreportages maakte in Duitsland. Van Beirs had zich in de zaak-Predom sterk afgezet tegen de overname van het gerechtelijke dossier door de Duitse autoriteiten. (Bron : CEGESOMA, collectie Algoet)

verbonden Gewapende Partizanen. Dat weten de betrokken politiefunctionarissen op dat moment niet, maar ze hebben wel door dat het om verzetsactiviteiten gaat. Ook twee zestienjarige jongens die deel uitmaken van Predoms groep worden aangehouden. Tegen de vijf jongeren wordt een aanhoudingsbevel uitgeschreven en onderzoeksrechter Jacques Mechelynck geeft opdracht tot een huiszoeking in het appartement van Predom en zijn vriendin. Ook dit keer is Jan Stappaerts aanwezig. De speurders vinden onder andere een drukpers, propagandamateriaal, instructies voor het doorsnijden van Duitse telefoonlijnen en een explosief. Predom beweert dat de belastende objecten niet van hem zijn en ontkent iedere betrokkenheid³⁷.

Het mag niet baten : op verzoek van de procureur des Konings vaardigt de onderzoeksrechter een nieuw aanhoudingsbevel uit ten laste van Eugène Predom en zijn vriendin Lucienne Bertieaux, ditmaal wegens bezit van explosieven. Lucien Van Beirs denkt ongetwijfeld aan de recente toezegging van de *Militärverwaltung* dat het Belgisch gerecht daders van aanslagen op collaborateurs zelf moet berechten. Predom en Bertieaux worden gedetineerd in de gevangenis van Vorst. Drie van de andere jongens worden vanwege hun jeugdige leeftijd vrijgelaten. Deze invrijheidstelling roept wrevel op bij *Oberkriegsverwaltungsrat* Arnold Gentzke van de *Oberfeldkommandantur* te Brussel, die ondertussen op de hoogte is van de zaak. Hoe dat is gebeurd, is niet duidelijk :

het naoorlogs gerechtelijk onderzoek geeft hierover geen uitsluitsel. Het suggereert dat “verdachte elementen” bij de Anderlechtse gemeentepolitie erachter zitten, maar wijst ook op de mogelijkheid dat de gerechtelijke politie, al dan niet op bevel, processen-verbaal heeft doorgegeven aan de *Sicherheitspolizei*³⁸. Gentzke eist tijdens een telefonisch onderhoud met Van Beirs kopieën van de processen-verbaal en stelt dat in geval van de vrijlating van leden van de groep de overige nog gedetineerde verdachten ter beschikking gesteld moeten worden van de Duitse autoriteiten. Van Beirs laat hierop onmiddellijk een verslag met processen-verbaal toekomen aan zijn leidinggevende, procureur-generaal Charles Collard. Hij vermeldt dat zijn parket niet kan toestaan dat verdachten ter beschikking van de bezettende autoriteiten worden gesteld³⁹. Collard stuurt de processen-verbaal door naar Gentzke en vraagt Van Beirs om hem op de hoogte te houden van het onderzoek naar Predom⁴⁰. Enkele dagen later stuurt Van Beirs opnieuw processen-verbaal naar Collard, en waarschuwt daarbij dat de documenten “inlichtingen [bevatten] die van aard zijn den betichte Predom en zelfs zijn bijzit, Bertieaux Lucienne, aan de gevaarlijke maatregelen vanwege de Duitse Overheid, bloot te stellen”⁴¹. Ondertussen heeft de gerechtelijke politie bij nog een huiszoeking gegevens gevonden over de communistische verzetsgroep waar Predom bij aangesloten is. Commissaris Liévin Libert laat deze vondst opzettelijk weg uit het proces-verbaal en vernietigt de compromitterende stukken⁴².

37. Proces-verbaal, 5 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 38. *Ordonnance de non-lieu*, 5 februari 1947 (AG, *instructiedossier Collard*). 39. PK aan PG, 7 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 40. PG aan PK, 11 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 41. PK aan PG, 19 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 42. Verklaring Guillaume Jans, 24 november 1944 en verklaring Liévin Libert, 8 februari 1945 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

Nadat Eugène Predom beroep heeft aangegetekend, besluit de kamer van inbeschuldigingstelling op 18 november dat het eerste arrestatiebevel moet worden ingetrokken. Omdat Predom echter heeft nagelaten ook tegen het tweede arrestatiebevel beroep aan te tekenen, kan hij niet direct in vrijheid gesteld worden⁴³.

En dan is het te laat : op dezelfde dag brengen de Duitse autoriteiten Eugène Predom en Lucienne Bertieaux over naar de door hen gecontroleerde gevangenis van Sint-Gillis⁴⁴. Het parket wordt hier pas achteraf over ingelicht door de gevangenisdirecteur, tot grote verontwaardiging van Lucien Van Beirs. Hij oordeelt dat overname van de zaak-Predom door de Duitse autoriteiten in tegenspraak is met de overeenkomst van 8 oktober 1942. Daarin was immers beloofd om de berechting van daders van aanslagen op collaborateurs die door de Belgische politie zijn opgespoord over te laten aan het Belgische gerecht. Van Beirs vraagt Charles Collard er bij de Duitse autoriteiten op aan te dringen Predom en Bertieaux zo snel mogelijk opnieuw ter beschikking van de Belgische justitie te stellen. Als deze zaak wordt onttrokken aan de Belgische justitie, redeneert hij, zal dat met alle politieke aanslagen gebeuren. Daaraan voegt hij dreigend toe : *“Dans ces conditions, il est naturellement impossible au Parquet et à la police judiciaire de procéder encore à des devoirs d’enquête dans une affaire de cette nature, l’indépendance de l’action judiciaire*

*n’étant plus garantie”*⁴⁵. Van Beirs wijst er nog op dat Predom, als hij voor een Belgische rechtbank zal verschijnen, een gevangenisstraf opgelegd zal worden die hem ervan zal weerhouden gedurende de oorlog de orde te verstoren. Voor een Duitse rechtbank is het echter zeer goed mogelijk dat hij de doodstraf krijgt. Van Beirs’ boodschap is tweeledig : niet alleen is het voor Belgische magistraten uitgesloten mee te werken aan de toepassing van niet-Belgische wetgeving, er bestaat ook een reële kans dat de magistratuur op deze manier medeplichtig wordt aan de dood van een landgenoot⁴⁶. Van Beirs heeft ondertussen aan de gerechtelijke politie opdracht gegeven ieder onderzoek te staken zodra de indicatie bestaat dat een aanslag politiek gemotiveerd was⁴⁷.

Charles Collard, die op 11 november al aan Gaston Schuind verslag uitbracht over de zaak-Predom, benadert in december de secretaris-generaal opnieuw tweemaal. Eind november zit een advocaat-generaal van het parket-generaal eveneens samen met een afgevaardigde van het ministerie van Justitie om de opeising van zaken door de bezetter te bespreken. De advocaat-generaal stuurt erop aan een landelijke regeling te treffen die, anders dan die van oktober 1942, door de bezetter wordt gerespecteerd. Vanuit het ministerie van Justitie is de boodschap echter dat de parketten dit zelfstandig moeten regelen⁴⁸. Collard neemt daarmee geen genoegen. In zijn brieven aan Schuind wijst hij

43. Buitenvervolginstelling, 5 februari 1947 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 44. Directeur gevangenis te Vorst aan PK, 18 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 45. PK aan PG, 21 november 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 46. *Idem*. 47. Verklaring Lucien van Beirs tijdens rechtszaak tegen Schuind (AG, *instructiedossier Schuind*). 48. Verslag gesprek advocaat-generaal Van der Perren met directeur-generaal Platteau, 19 november 1943 (CEGESOMA, *Archief procureur-generaal Brussel*).

er in navolging van Lucien Van Beirs op dat de overname van de zaak door de bezette overheid in tegenspraak is met de afspraken van 8 oktober 1942. Deze afspraken hadden betrekking op politiek gemotiveerde aanslagen op personen – in strikte zin was daarvan in de kwestie Predom geen sprake. Maar het gaat hier wel om een zaak waarin vermeende collaborateurs schriftelijk bedreigd zijn door iemand die zelfs explosieven bezat. Van Beirs betoogde bovendien in zijn verslagen aan Collard dat het verspreiden van anti-Duitse traktaten in de praktijk vrijwel altijd samen gaat met aan aanslagen gerelateerde activiteiten. Collard zet deze overtrokken redenering zelfs nog wat verder aan door te veronderstellen dat de vondst van explosieven en “*certain documents*” doet geloven dat het hier om een ware spionagezaak gaat⁴⁹.

Ook stelt Charles Collard in meer algemene zin de afspraken aan de kaak die de parketten ertoe verplichten alle processen-verbaal inzake politiek gemotiveerde misdrijven door te sturen aan de Duitse autoriteiten en trekt hij de toezegging van het hoofd van de Gestapo dat dit geenszins inbreuk zou doen op het onderzoek van de gerechtelijke politie in twijfel. In deze omstandigheden, stelt Collard, is het doorgeven van processen-verbaal aan de Duitse autoriteiten gelijk aan het blootstellen van landgenoten aan vervolging door de bezettende macht. Bij gebrek aan kwaad opzet is hier dan misschien

juridisch gezien geen sprake van verklikking, maar de magistraten van zijn parket hebben toch ernstige gewetensbezwaren. Hoewel vastbesloten om de daders van terroristische aanslagen hard aan te pakken, is dit voor hen een brug te ver: “*des réserves s’imposent du moment où l’autorité allemande entend se saisir d’une affaire le jour où les services belges ont découvert un coupable*”⁵⁰. Ten slotte drukt Collard Gaston Schuind op het hart om er bij de Duitse autoriteiten voor te ijveren om Eugène Predom en Lucienne Bertieaux terug in handen van de Belgische justitie te plaatsen. Bij het uitblijven van een reactie van Schuind probeert Collard het enkele weken later nog eens, waarbij hij benadrukt dat de hele affaire zeer heftige emoties oproept in het Justitiepaleis⁵¹. Schuind, die op dat ogenblik in beslag wordt genomen door een ander hoogoplopend conflict tussen de magistratuur en bezetter⁵², richt begin december een brief aan de *Militärverwaltung* waarin hij signaleert dat de Duitse politiediensten de toezegging van oktober 1942 niet respecteren. Hij voert daarbij enkele voorbeelden aan, maar vermeldt Predom niet⁵³.

De protesten halen niets uit. Op 10 januari wordt Eugène Predom van Sint-Gillis overgeplaatst naar Breendonk. Op 13 januari 1943 wordt hij daar gefusilleerd als onderdeel van een represailleactie tegen 20 ‘terroristen’ voor aanslagen die de week ervoor gepleegd

49. Wat Collard precies bedoelt met een ‘spionagezaak’ wordt uit de brief niet duidelijk. PG aan SG, 9 december 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 50. *Idem*. 51. PG aan SG, 21 december 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 52. De zogenaamde tweede gerechtelijke crisis, waarin de magistratuur zich verzette tegen de instelling van de grootstedelijke agglomeraties. JOSÉ GOTOVITCH, *Note relative à la magistrature...*, p. 9. 53. SG aan Von Craushaar, 9 december 1942 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

zijn op leden van de *Wehrmacht* in Brussel⁵⁴. Voor de *Militärverwaltung* is Predom een terrorist die, gezien zijn communistische activiteiten en bezit van explosieven, een reëel gevaar vormt voor de openbare orde. Dat de onafhankelijkheid van de Belgische justitie niet werd gerespecteerd is achteraf gezien niet erg verwonderlijk. Rond de jaarwisseling van 1942-1943 intensiveert de bezetter zijn optreden tegen de steeds toenemende verzetsactiviteiten⁵⁵. De *Sicherheitspolizei* consolideert zijn rol in de ordehandhaving door het instellen van een *Sonderkommission*, die zich toelegt op het onderzoeken van aanslagen in de provincie Brabant op leden van de bezettingsmacht en hun medewerkers⁵⁶. Ook in meer algemene zin zien we dat eind 1942 het beleid van de bezetter ten opzichte van de repressie van het verzet verhardt, onder andere met de door Alexander Von Falkenhausen lang vermeden executies van gijzelaars waarvan Predom slachtoffer wordt⁵⁷. Dat de afspraak tussen Gaston Schuind en de *Militärverwaltung* uiteindelijk een farce wordt, is mede het gevolg van een wisseling van de wacht. *Oberkriegsgerichtsrat* Ulrich Jentsch was

akkoord met het principe dat de Belgische justitie bevoegd was in zaken waarin ze zelf onderzoek had gedaan. In de herfst van 1942 besluit zijn opvolger echter dat uitsluitend de Duitse krijgsgerechten bevoegd zijn in zaken die verband houden met verboden wapenbezit en geweldpleging. Hij trekt het akkoord in⁵⁸. De Belgische justitie moet dit vernemen door de ontwikkelingen op het terrein, bijvoorbeeld door de overplaatsing van Predom.

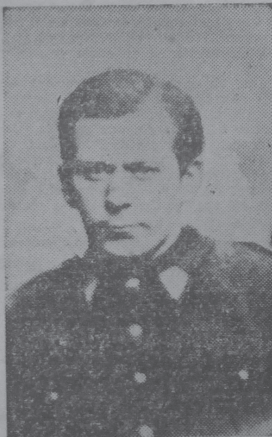
III. Reacties op de dood van Predom

Het bericht over de dood van Eugène Predom en de andere gijzelaars versijnt twee dagen na de executies in de kranten. Het wordt opgepikt door de gerechtelijke politie in Brussel, die enkele dagen voordien is begonnen met het verzamelen van informatie over door de bezetter gefusilleerde personen⁵⁹. De Brusselse magistratuur is op dat moment danig onder de indruk van het feit dat, als gevolg van oplopende conflicten met de bezetter, een groep magistraten waaronder Lucien Van Beirs en Jacques

54. Over de doodsoorzaak bestaat onduidelijkheid : uit naoorlogs onderzoek is gebleken dat Predoms lichaam geen sporen van kogels bevatte. Wel was de schedel verbrijzeld, mogelijk door slagen met een schop. [Dienst Oorlogsslachtoffers (DOS), dossier Eugène Predom en CEGESOMA, *Archief van het gerechtelijk onderzoek tegen Von Falkenhausen en Reeder*, AA DIG 2143, nr. 1234]. 55. JAN LAPLASSE & KAROLIEN STEEN, "Het verzet gewogen...", p. 235-244. 56. DIMITRI RODEN, *In naam van het Duitse volk...*, p. 65. 57. *Idem*, p. 299. 58. *Idem*, p. 365-366. Von Falkenhausen besluit in januari 1943, uit angst voor een impasse, dat de Duitse autoriteiten het onderzoek naar aanslagen op collaborateurs toch aan de Belgische justitie moeten overlaten, zij het 'voorlopig' en 'bij wijze van proef'. De Duitse krijgsraden mogen wel zaken aan de Belgische justitie onttrekken nadat ze hiervoor toestemming hebben gekregen van een *Oberfeld-* of *Feldkommandant*. 59. Het eerste proces-verbaal met inlichtingen over door de bezetter gefusilleerde personen dateert van 12 januari 1943 en handelt over personen die zes dagen eerder als gijzelaars zijn gefusilleerd. Het is niet duidelijk waarom de Brusselse gerechtelijke politie juist op dit moment begint met het verzamelen van inlichtingen over gefusilleerde gijzelaars. De eerste represailleacties dateren van november en december 1942 (Rijksarchief te Brussel, *Archief van het parket van de procureur des Konings van Brussel (1918-1985)*, nr. 4745).

Comment pendant la guerre magistrats et policiers indignes livrèrent aux Allemands et à la mort Eugène PREDOM

Des faits extrêmement graves, écrivait la « Libre Belgique », du 1er novembre 1943, font apparaître la lourde responsabilité de la magistrature, de la police et de la gendarmerie, dans les condamnations de citoyens belges par les juridictions militaires allemandes. On reste confondu, ajoutait ce clandestin, devant la lâcheté qui existe dans certains milieux judiciaires. Il cite le cas d'un jeune compatriote, Eugène Predom.

dom, qui fut livré aux bourreaux dans des circonstances révoltantes.

Ce Belge, arrêté pour avoir apposé des inscriptions anti-allemandes sur les murs de la ville, il se trouva un Juge d'Instruction pour le mettre sous mandat d'arrêt, pour ce fait bénin entre tous; mandat d'arrêt qui fut maintenu, bien que la Chambre

du Conseil et la Chambre des mises en accusation eussent ordonné la mise en liberté.

Ce magistrat fit tant qu'il finit par établir que Predom était en contact avec les milieux de la Résistance.

Sur ces entrefaites, Lucienne Berticaux, de Bruxelles, qui hébergeait Predom, reçut la visite de trois policiers de la Judiciaire qui perquisitionnèrent et découvrirent « un peu de poudre ». Ces « Belges » cuisinèrent l'intéressée pour l'inciter à livrer les secrets de l'organisation clandestine.

Durant la perquisition, cette personne leur cria son indignation. Emmenée au juge d'Instruction, il lui dit : « Il y avait une bombe chez vous ». Elle niait, mais il répondit : « Inutile de nier, nous savons ce qu'il en est ».

Le mandat d'arrêt accuse Predom et l'inculpée de détention d'explosifs ou d'engins meurtriers.

« Accusation sans aucun fondement, déclare l'inculpée, il n'y avait pas d'engins explosifs, c'est faux ».

Néanmoins, il furent écroués, tous deux, à Saint-Gilles. Ensuite, l'infortuné Predom fut emmené à Breendonck (début janvier 1943), par la Gestapo, et le 13 du même mois, fusillé comme otage.

Voilà les faits dans toute leur horreur.

Un des responsables, le policier Stapaert, d'Anderlecht, a été abattu. Justice est faite. Les deux autres courent encore, dont le nommé Libert, d'Elterbeek.

Le mandat d'arrêt porte la signature du juge d'Instruction Mechelynck-Masson.

La « Libre Belgique » remarque : « Tous les procès-verbaux dressés par la police sur ordre du Parquet de Bruxelles, furent communiqués à la Gestapo lorsqu'il s'agit, peu de semaines après, de faire un choix parmi les otages à fusiller, sans jugement. Sur la vue des éléments que révélaient les enquêtes du Parquet belge, ce citoyen fut fusillé. Il sera vengé. La Justice doit atteindre les criminels. Mais la mort peut-elle expier de tels crimes ? »

Vrijwel onmiddellijk na de bevrijding werd de terechtstelling van Eugène Predom een symbooldossier voor de communistische beweging om de samenwerking tussen het Belgische gerecht en de Belgische politie met de Duitse bezetter aan te klagen. (Bron : Le Drapeau Rouge, 28 oktober 1944)

Mechelynck sinds december als gijzelaars wordt vastgehouden in de citadel van Hoei. Van Beirs heeft bovendien een beroepsverbod gekregen, omdat hij in december tijdens een onderhoud met Arnold Gentzke naar aanleiding van de Duitse aanhouding van Predom in niet mis te verstande termen weigert in te stemmen met de medewerking van de gerechtelijke politie bij de opsporing van daders van aanslagen⁶⁰. Op 19 januari schrijft Charles Collard in een kort briefje aan Van Beirs' plaatsvervanger Etienne de le Court dat Predom 'als terrorist' is gefusilleerd⁶¹.

De zaak-Predom is, als we Charles Collards schrijven van 21 december moeten geloven, algemeen bekend onder de Brusselse magistratuur. Het is dus waarschijnlijk dat zijn dood, die gezien Lucien Van Beirs' waarschuwende woorden in november niet volkomen onverwacht kwam, opschudding heeft veroorzaakt in justitiële kringen. Bewijzen daarvan vinden we pas enkele weken later, als de advocaten-generaal en substituten zich gezamenlijk richten tot procureur-generaal Collard. Verwijzend naar de tragische gevolgen van het onderzoek naar Eugène Predom stellen ze dat zo lang processen-verbaal worden doorgegeven

aan de bezetter, de gerechtelijke politie haar taken niet kan blijven uitvoeren en magistraten zich moeten onthouden van onderzoeken naar misdrijven gepleegd met politieke drijfveren. Indien Collard geen nieuwe richtlijnen uitvaardigt en de huidige situatie behouden blijft, dreigen de parketmagistraten Collards autoriteit te ondermijnen door enkel nog te luisteren naar hun geweten⁶². In de sterk hiërarchische wereld van de magistratuur is het opvallend dat de ondergeschikten van de procureur-generaal zich op zo'n manier tegen hem uitspreken.

Enkele maanden later lekt de zaak verder uit. Op 10 mei 1943 besteedt *Justice Libre*, een aan de magistratuur gericht sluikblad gelieerd aan het Onafhankelijkheidsfront (OF), onder de kop "*Un scandale*" aandacht aan de strafvordering in de zaak-Predom⁶³. Het artikel zou geschreven zijn door de katholiek Adrien Van den Branden de Reeth, een substituut van Charles Collard en een van de ondertekenaars van de brief uit februari⁶⁴. Van den Branden wijst op het "verbijsterende" feit dat zich in de burelen van de gerechtelijke politie in het Justitiepaleis een officier van de Gestapo geïnstalleerd zou hebben die haar werkzaamheden controleert

60. Verklaring Lucien van Beirs, 24 januari 1947 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

61. PG aan PK, 19 januari 1943 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 62. Advocaten-generaal en substituten aan PG, 2 februari 1943 (CEGESOMA, *Archief procureur-generaal Brussel*).

63. *Justice Libre* verscheen van het najaar van 1941 tot aan de bevrijding 31 maal, de eerste vier nummers waren tweetalig. Het initiatief voor het blad lag bij de communistische advocaat Jean Fonteyne, maar ook mensen met een katholiek (Adrien van den Branden de Reeth, René Soudan, Marcel Grégoire) en liberaal (Pierre Ansiaux, Edmond Préaux, Hubert van Parys) profiel werkten mee (José GOTOVITCH, *Du rouge au tricolore. Les communistes belges de 1939 à 1944, un aspect de l'histoire de la Résistance en Belgique*, Bruxelles, 1992, p. 518). 64. *Idem*, p. 225. Van den Branden werd begin 1943 met verschillende andere magistraten als gijzelaar vastgehouden in de citadel van Hoei.

en regelmatig processen-verbaal toegespeeld krijgt⁶⁵.

In dezelfde periode verspreidt de *Section judiciaire* van het OF ook brieven gericht aan medewerkers van het parket⁶⁶. Aan Jacques Mechelynck persoonlijk schrijven zij dat Eugène Predoms activiteiten onschuldig en zelf lovenswaardig waren en dat ze niet kunnen begrijpen waarom er überhaupt een onderzoek tegen hem geopend werd. Het feit dat er in de lokalen van de gerechtelijke politie een officier van de Gestapo toekeek op de werkzaamheden en dat er regelmatig processen-verbaal werden doorgegeven aan de bezetter bewijst dat Mechelynck had kunnen weten dat gegevens over de zaak-Predom in handen van de Duitse politiediensten zouden komen. Daarom concludeert het OF : *“Nous vous tenons pour responsable, moralement et légalement, de la mort du patriote Prédome [sic]. Nous estimons que cette mort vous déshonore. Il vous en sera demandé compte”*⁶⁷. Afsluitend wordt de hoop uitgesproken dat de onderzoeksrechter door middel van zijn toekomstige daden zijn afkeuring zal laten blijken over het doorgeven van processen-verbaal aan de bezetter en voortaan alles zal doen om herhaling van dit soort gevallen te voorkomen⁶⁸.

Andere medewerkers van het parket, waaronder de substituten van de procureur des Konings en commissarissen van de gerechtelijke politie, ontvangen evenals de Brusselse onderzoeksrechters een kopie van de brief met een begeleidend schrijven. Daarin roept het OF hen op om een einde te maken aan de medewerking aan de vervolgingspolitiek van de bezetter door te stoppen met het doorgeven van processen-verbaal aan de Duitse politiediensten, of door relevante informatie te vernietigen of te verzwijgen. In meer algemene zin luidt de boodschap : *“Le pays attend de vous une attitude ferme et sans équivoque”*⁶⁹.

Ook Charles Collard ontvangt een brief waarin het OF hem op zijn persoonlijke verantwoordelijkheid wijst in de zaak-Predom. De door Collard uitgegeven algemene richtlijnen om daders van politieke aanslagen op collaborateurs op te sporen waren, in combinatie met het door hem persoonlijk doorgeven van processen-verbaal aan de Duitse politiediensten, een garantie dat landgenoten gevaar zouden lopen : *“Vos mains sont à jamais teintées du sang de Predom”*⁷⁰. De auteurs verzekeren Collard ervan dat hij zal worden berecht en wijzen erop dat de “nationale opinie” al geoordeeld heeft : “elle

65. *Justice Libre*, 10 mei 1943. Uit naoorlogs onderzoek van het auditoraat-generaal blijkt dat er inderdaad processen-verbaal werden doorgegeven, maar geen medewerker van een Duitse politiedienst op permanente basis aanwezig was in het Justitiepaleis. Wel was er een medewerker van een Duitse politiedienst die in augustus 1940 enkele dagen de documentatie van de gerechtelijke politie doornam, en later af en toe terugkwam. Verklaringen Guillaume Jans, Odilon Opdecam en Alfred Spiritus, november 1944 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

66. Deze *section judiciaire* staat waarschijnlijk gelijk aan de groep rond *Justice Libre*. 67. OF aan Mechelynck-Masson, z.d. (AG, *instructiedossier Lucien Van Beirs*). 68. *Idem*. 69. OF aan onderzoeksrechters/(eerste) substituten, commissarissen gerechtelijke opdrachten, z.d. (AG, *instructiedossier Van Beirs*). 70. OF aan PG Collard, 29 april 1943 (AG, *instructiedossier Collard*).

*vous considère comme indigne. Elle attend que vous vous en alliez après avoir rétracté vos instructions néfastes et appelé les parquets et leurs auxiliaires au respect du devoir dont vous les avez écartés*⁷¹. De gelegenheid om afstand te doen van begane fouten doet zich direct voor : enkele weken eerder is de dader van een aanslag op een VNV'er aangehouden door de Belgische politie. Het OF roept Collard op het onderzoek onmiddellijk stop te zetten en de jongeman vrij te laten⁷².

De brieven van het OF missen hun effect niet. Op 11 mei richten veertien onderzoeksrechters van het Brusselse parket zich tot de procureur des Konings. Ze verwijzen naar de omzendbrief uit oktober 1942, waarin Gaston Schuind bekendmaakte dat de *Militärverwaltung* de berechting van daders van aanslagen tegen personen zou overlaten aan de Belgische justitie, ook als er sprake was van politieke drijfveren⁷³. De onderzoeksrechters constateren dat de bezettende autoriteiten zich bij diverse gelegenheden niet aan deze afspraak hebben gehouden en wijzen op twee recente zaken waarin ofwel de door de Belgische politie aangehouden verdachte werd overgenomen, ofwel de verdachte door middel van door de Belgische autoriteiten verzamelde aanwijzingen door de bezetter werd opgepakt⁷⁴. Daar voegen zij aan toe : *“Justement émus, les Juges d’instruction du tribunal du siège, constatent que tout acte d’instruction accompli par eux dans les matières visées à*

*la susdite dépêche du 8 octobre 1942, aurait pour seul effet de recueillir des éléments ou de faciliter l’arrestation d’un prévenu en vue de son jugement par une juridiction étrangère*⁷⁵. De onderzoeksrechters vragen de procureur, van wie zij veronderstellen dat hij hun mening deelt, Charles Collard te wijzen op hun gewetensbezwaren. De eerste handtekening onder de brief is die van Jacques Mechelynck, de onderzoeksrechter in het onderzoek tegen Eugène Predom⁷⁶.

Ook enkele directe medewerkers van de procureur-generaal voelen zich genooddaakt om nogmaals te pogen hun leidinggevende op het juiste pad te brengen. Ze roepen hem op om een einde te maken aan het doorgeven van processen-verbaal aan de Duitse politie en officiële instructies uit te geven aan de Belgische politiediensten met de boodschap dat zij alle onderzoeken moeten staken zodra blijk gegeven wordt van een politieke motivatie⁷⁷.

Deze protesten wijzen erop dat de dood van Eugène Predom en de rol van de Belgische justitie daarin tot heel wat opschudding leidde in het Justitiepaleis. Het zou echter nog duren tot 18 juni 1943, na aanhoudend aandringen van Lucien Van Beirs’ opvolger Etienne de le Court, dat Charles Collard hem laat weten dat *“À défaut d’un texte formel de l’autorité occupante ou d’un arrêté du Secrétaire Général du Ministère de la Justice,*

71. *Idem*. 72. *Idem*. De man waarover het gaat is Herz (Henri) Dobrzynski, die op dat moment al door de bezetter is gearresteerd (zie verder). 73. Onderzoeksrechters aan PK, 11 mei 1942 (AG, *instructiedossier Collard*). 74. Het gaat om Arnaud Fraiteur, dader van de aanslag op Paul Colin op 14 april 1943 en Henri Dobrzynski, dader van de aanslag op VNV'er Désiré Delronge op 15 april 1943. 75. Onderzoeksrechters aan PK, 11 mei 1942 (AG, *instructiedossier Collard*). 76. *Idem*. 77. Substituut procureur-generaal Sottiaux en advocaat-generaal Colard aan Collard, z.d. (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

nous ne pouvons nous abstenir de suspendre, de notre propre autorité, l'exécution des lois belges surtout quand il s'agit du maintien de l'ordre public en Belgique"⁷⁸. Ondertussen worden nog zeker drie daders van aanslagen op collaborateurs na inlichtingen of arrestatie door de verschillende afdelingen van de Brusselse gemeentepolitie door de bezetter overgenomen en gefusilleerd of terechtgesteld⁷⁹.

Niet alleen in gerechtelijke kringen doet de dood van Eugène Predom stof opwaaien. In de herfst van 1943 publiceert het sluikblad *La Libre Belgique* een artikel over 'extreem ernstige feiten' betreffende de houding van bepaalde magistraten. De auteur lijkt op de hoogte van de aan magistraten gerichte brieven van het OF, want ook hier wordt gewag gemaakt van het doorgeven van processen-verbaal aan de Gestapo en de vermeende aanwezigheid van een Gestapoagent op de burelen van de gerechtelijke politie in Brussel. De gevolgen hiervan worden geduid aan de hand van de zaak-Predom. Ook andere pijnlijke zaken, zoals het onderzoek door de Belgische politie dat leidde tot de

aanhouding van de moordenaar van Paul Colin, komen in het artikel aan bod. Net als in de brieven van het OF is de toon aan het adres van Charles Collard hard. Collard zou zich langdurig hebben laten misleiden door de Duitse toezegging om de berechting van daders van aanslagen op collaborateurs over te laten aan de Belgische rechtbanken. *La Libre Belgique* concludeert wat Collard betreft: "*Errare humanum est, perseverare diabolicum*"⁸⁰.

Voor Jan Stappaerts, de politiecommissaris uit Anderlecht, heeft zijn betrokkenheid bij de zaak-Predom tijdens de bezetting fatale gevolgen. Op 4 augustus 1944 wordt hij vanuit een voorbijrijdende auto van zijn fiets geschoten. Hij overlijdt de volgende dag aan zijn verwondingen⁸¹. Dat deze afrekening waarschijnlijk te maken had met de zaak-Predom, is af te leiden uit de berichtgeving in het clandestiene blad *Le Policier Libre*. Dit aan het OF gelieerde Brusselse sluikblad meldt dat Stappaerts, "*pro-nazi de la pire espèce (...) a dénoncé officiellement aux Allemands et fait fusiller le patriote Depredomme [sic] (...). Justice a été faite depuis*"⁸².

78. PG aan PK, 18 juni 1943 (AG, *instructiedossier Schuind*). **79.** Het gaat om: Etrusco Benci, in december 1942 door de gemeentepolitie van Molenbeek aangehouden na deelname aan een serie bomaanslagen op huizen van collaborateurs, ter beschikking gesteld van de *Geheime Feldpolizei* en in juni 1943 als gijzelaar gefusilleerd (RA Anderlecht, *Archief GPP*, nr. 4982, dossiers 212 en 215); Henri Dobrzynski, na een aanslag op een VNV'er in april 1943 door twee Duitse militairen overgeleverd aan de gemeentepolitie van Brussel, een dag later door Duitse politiediensten overgebracht naar de gevangenis van Vorst en op 14 juli als gijzelaar gefusilleerd (RA Anderlecht, *Archief GPP*, nr. 5222, dossier 363); en Arnaud Fraiteur, in april 1943 na de aanslag op Paul Colin door de Belgische politie geïdentificeerd, enkele weken later opgespoord en aangehouden door de Sipo, ter dood veroordeeld voor het Duitse krijgsgerecht en terechtgesteld op 10 mei in Breendonk (RA Anderlecht, *Archief GPP*, nr. 5222, dossier 360). Zie ook: RUDI VAN DOORSLAER, *De Belgische politionele krachten tijdens de bezetting*, onuitgegeven studie voor de BRT, 1976, p. 61-63. **80.** *La Libre Belgique*, 1 november 1943.

81. RA Anderlecht, *Archief GPP*, nr. 4992, dossier 784. **82.** *Le Policier Libre*, augustus 1944. Zie ook: interview José Gotovitch met Lucienne Bertieaux 20/12/1979 (CEGESOMA AA 2268/36) en

BENOÎT MAJERUS, *Occupations et logiques policières...*, p. 292.

In de jaren dertig liet advocaat-generaal Charles Collard dit portret maken door de kunstenaar Léon Corthals. Tijdens de bezetting was Collard dienstdoend procureur-generaal van Brussel en daarmee de hoogste rechtstreeks bij de zaak-Predom betrokken magistraat. In 1945 werd hij ontslagen wegens 'onvoorzichtigheden, zwakheden en fouten waaruit blijkt dat het besef van wat de plichten zijn van een hoofd van het Parket tegenover den vijand, hem op bedenkelijke wijze heeft ontbroken'. (Bron : Veilinghuis Vanderkindere)

IV. Na de bevrijding : het auditoraat-generaal duikt in de zaak-Predom

Op 28 oktober 1944 brengt de communistische krant *Le Drapeau Rouge* de zaak-Predom opnieuw onder de aandacht. Onder de kop “*Comment pendant la guerre magistrats et policiers indignes livrèrent aux Allemands et à la mort Eugène Predom*” wordt de rol van de Belgische politie en magistratuur veroordeeld⁸³. De berichtgeving over de zaak-Predom maakt onderdeel uit van een algemene zeer negatieve berichtgeving over de magistratuur door *Le Drapeau Rouge*. De Kommunistische Partij van België (KPB), die in de eerste jaren na de bevrijding een electoraal hoogtepunt kent en deel uitmaakt van vier regeringen, is aanvankelijk voorstander van een harde repressie van collaborateurs. Vooraanstaande magistraten hebben, bijvoorbeeld door het doorgeven van namenlijsten met communisten door de Luikse katholieke procureur-generaal Lambert Destexhe, met de bezetter meegewerkt en moeten dus aangepakt worden. Niet alleen uit linkse hoek klinkt overigens kritiek op het gebrek aan maatregelen na misstappen van magistraten. Ook het zeer anticommunistische weekblad *Septembre* bericht in 1946 in een vierdelige reeks over “*Les dessous de la répression judiciaire*” over de zaak-Predom, maar vermeldt daarin niet dat hij een communist was⁸⁴. De kwestie

blijkt zo een wapen voor allerhande (radicale) critici van de rechterlijke macht.

Het artikel in *Le Drapeau Rouge* over Eugène Predom volgt op de inspanningen van Lucienne Bertieaux, zijn vriendin die samen met hem werd aangehouden. Op 22 september 1944 legt zij een verklaring af bij de OF-afdeling in Elsene⁸⁵. Ze acht onderzoeksrechter Jacques Mechelynck schuldig aan dood door schuld en veroordeelt de “collaborationistische activiteiten” van officier van gerechtelijke politie Liévin Libert, die, hoewel hij wist dat het hier om verzetsactiviteiten ging, er toch voor koos een proces-verbaal op te stellen⁸⁶. Bertieaux zoekt het ook hogerop. Nadat Predoms lichaam is opgegraven op de Nationale Schietbaan wendt ze zich in tranen tot Raymond Dispy, communistisch minister zonder portefeuille in de regering Pierlot V. Die dringt er bij zijn collega, de katholieke minister van Justitie Maurice Verbaet, op aan werk te maken van de zaak-Predom⁸⁷.

Commissaris Liévin Libert, die eind 1943 is overgeplaatst naar de brigade van Brugge, wendt zich na het verschijnen van het artikel tot de procureur des Konings in Brussel. Hij is geschrokken van het stuk, waarin hij met naam en toenaam genoemd wordt en is zeer verontwaardigd over de beschuldiging dat hij tekortgeschoten zou zijn in zijn patriottische plichten⁸⁸. Libert acht een formele aanklacht tegen de auteur hier

⁸³. *Le Drapeau Rouge*, 28 oktober 1944. ⁸⁴. *Septembre*, 6 oktober 1946. ⁸⁵. Bertieaux zelf werd net als Predom op 18 november 1942 overgeplaatst naar de gevangenis van Sint-Gillis. Na negen maanden gevangenschap werd ze om onduidelijke redenen weer vrijgelaten. Interview José Gotovitch met Lucienne Bertieaux, 20 december 1979 (CEGESOMA AA 2268/36).

⁸⁶. Verklaring afgelegd door Lucienne Bertieaux tegen Gilles Delboviert, commandant OF Elsene, 22 september 1944 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). ⁸⁷. Dispy aan Verbaet, 17 oktober 1944 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). ⁸⁸. Libert aan PK, 4 november 1944 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

op zijn plaats, maar wil in eerste plaats de naam van de gerechtelijke politie zuiveren. Daarom stelt hij voor de hoofdredacteur van *Le Drapeau Rouge* te verzoeken ook een artikel te publiceren waarin “*les efforts faits par la police judiciaire pour minimiser le cas Predom*” onder de aandacht worden gebracht. Zo’n artikel komt er niet, maar de publiciteit rondom de zaak blijft niet zonder gevolgen. Procureur des Koning de le Court schrijft, waarschijnlijk naar aanleiding van Liberts brief, aan de procureur-generaal over de zaak-Predom. Hij benadrukt dat Eugène Predom en Lucienne Bertieaux indertijd zijn verhoord door de gerechtelijke politie, maar het de bedoeling was dat het onderzoek op niets zou uitlopen. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de officieren tijdens een huiszoeking zeer compromitterende documenten hebben laten verdwijnen⁸⁹.

Ook onderzoeksrechter Jacques Mechelynck wil zich na het artikel in *Le Drapeau Rouge* verdedigen tegen de aantijgingen aan zijn adres. Hij heeft inmiddels thuis al een dreig-telefoontje ontvangen. Net als de procureur wijst hij erop dat het onderzoek uitsluitend tot doelstelling had de verdachten te onttrekken aan de Duitse autoriteiten. Daar is het gerecht ook in geslaagd, behalve dan in het geval van Eugène Predom. Mechelynck vermoedt, terecht, dat Lucienne Bertieaux achter het artikel zit. Al dan niet uit wraakzuchtige overwegingen probeert hij haar verdacht te

maken. Zo beweert hij dat Bertieaux graag had willen praten als ze de garantie kreeg dat Predom niet zou vrijkomen en suggereert hij dat ze uit de school is geklapt tegenover de Gestapo⁹⁰.

Eind november opent het auditoraat-generaal desalniettemin een onderzoek ten laste van Jacques Mechelynck. Het is niet duidelijk of dit het gevolg is van een officiële klacht van Lucienne Bertieaux of dat het artikel in *Le Drapeau Rouge* de aanleiding vormt om de zaak ambtshalve te onderzoeken⁹¹. De kwestie is zeer gecompliceerd en gevoelig. Niet alleen omdat er veel magistraten en leden van de gerechtelijke politie bij betrokken zijn, maar ook omdat ze de meer algemene problematiek van de door de magistratuur gevoerde politiek van het minste kwaad blootlegt.

Het is daarin niet de enige zaak : parallel met het onderzoek inzake Eugène Predom werkt het auditoraat-generaal aan de zaken tegen voormalig secretaris-generaal van Justitie Gaston Schuind, die veroordeeld zal worden wegens onder andere zijn houding inzake de opsporing en vervolging van daders van politieke aanslagen op collaborateurs, en tegen voormalig procureur-generaal van Luik Lambert Destexhe, die verdacht wordt van verklikking van een groep communisten. Beide zaken houden verband met het onderzoek naar Predom. Het gewicht van het onderzoek blijkt ook uit de persoonlijke

⁸⁹. PK aan PG, 22 november 1944 (RA Anderlecht, archief parket procureur des Konings, inv. nr. 6416). ⁹⁰. Mechelynck aan PG, 2 november 1944 (RA Anderlecht, archief parket procureur des Konings, inv. nr. 6416). ⁹¹. Op 21 november 1944 diende Bertieaux ten laste van Mechelynck en Libert een klacht in bij de Rijkswachtbrigade Elsene, maar op 3 en 4 november legden Libert en een van zijn collega's van de gerechtelijke politie al een verklaring af over de zaak-Predom. Op 27 november 1944 stuurde de PG van Brussel Pholien op aanvraag van het auditoraat-generaal de correspondentie van Collard met Schuind over Predom door (AG, instructiedossier Mechelynck).

bemoeienis van auditeur-generaal Walter Ganshof van der Meersch en uit het feit dat de liberale minister van Justitie Adolphe Van Glabbeke er in mei 1946 bij hem op aandringt snel een oplossing te vinden voor de kwestie⁹². Vanwege de complexiteit, gevoeligheid en de verwevenheid met andere lopende zaken zal het onderzoek in de zaak-Predom twee jaar aanslepen voordat het auditors-generaal in februari 1947 besluit tot een buitenvervolginstelling.

Het onderzoek, dat begonnen was met een klacht aan het adres van Jacques Mechelynck en Liévin Libert, wordt uiteindelijk ten laste gelegd aan onbekenden wegens verklikking aan de vijand. Uit de onderbouwing van de buitenvervolginstelling blijkt dat het onderzoek zich behalve op verklikking (artikel 121bis Strafwetboek) ook toespitst op politieke collaboratie (artikel 118bis Strafwetboek)⁹³. Aangezien de feiten plaats hadden vóór de wijziging van deze wetsartikelen in december 1942, gaat het om de ‘oude’ versies van de wetten, wat verstrekking gevolgen heeft voor de uitkomst van het onderzoek. In deze wijziging werd namelijk de verwijzing naar kwaad opzet geschrapt, waardoor voor het bewijzen van verklikking en politieke collaboratie de verdachte niet meer kwaadwillend, maar uitsluitend ‘wetens’ gehandeld moest hebben. De nieuwe tekst luidde: “Wordt gestraft met opsluiting, al wie wetens, door aangifte van een werkelijk of denkbeeldig feit, eenigen

persoon aan opsporingen, vervolgingen of gestrengheden vanwege den vijand heeft blootgesteld”⁹⁴. De wijziging gold niet met terugwerkende kracht. Dit had tot gevolg dat om verklikking of politieke collaboratie voorafgaand aan december 1942 te bewijzen, kwaad opzet aangetoond moest worden. Dat lukte niet in de zaak-Predom en daarom bleef deze uiteindelijk zonder strafrechtelijke gevolgen.

Om de beslissing tot buitenvervolginstelling te begrijpen, is het de moeite waard wat dieper in te gaan op de argumentatie. Die spitst zich toe op twee punten: de werking van de strafvordering en de manier waarop de Duitse autoriteiten kennis hadden genomen van de zaak. Wat betreft de strafvordering concludeert de krijgsauditeur dat de betrokken leden van de gerechtelijke politie noch de onderzoeksrechter handelden op eigen initiatief of bijzonder vlijtig optraden in de zaak-Predom, maar steeds gehandeld hebben op bevel van de procureur des Konings. Onderzoeksrechter Jacques Mechelynck kreeg de zaak toegewezen en heeft deze niet speciaal opgezocht en Liévin Libert heeft de zaak opgevolgd op bevel van Lucien Van Beirs. Daarmee zijn zij buiten schot gesteld.

Uit de verhoren blijkt dat de gerechtelijke politie in Brussel voorzichtig omging met delicate zaken: op de processen-verbaal werd zelfcensuur toegepast als het ging om politiek gemotiveerde – dat wil zeggen: door het verzet

92. Kabinetschef aan auditeur-generaal Ganshof, 29 mei 1946 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 93. Buitenvervolginstelling, 5 februari 1947 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

94. NICO WOUTERS, *De Führerstaat...*, p. 238 en “Besluitwet houdende aanvullingen van of wijzigingen aan de artikelen 113, 117, 118bis en 121bis van het Strafwetboek”, 17 december 1942 in *Belgisch Staatsblad. Bijzonderste besluitwetten en besluiten bekendgemaakt, sedert 28 mei 1940 tot 31 augustus 1944*, Londen, 1944, p. 29-30.

gepleegde – misdrijven⁹⁵. Met betrekking tot de zaak-Predom verklaart Liévin Libert dat hij er wel voor gezorgd zou hebben dat het onderzoek nergens op zou zijn uitgelopen, als Jan Stappaerts zich niet met de zaak had bemoeid. Dat was namelijk zijn gewoonte in dit soort zaken⁹⁶. Liberts bewering wordt bevestigd door explosievenexpert Christens, die in het onderzoek naar Predom was ingeschakeld om het bij hem thuis gevonden springtuig te analyseren. Christens verklaart dat zowel de betrokken inspecteurs als onderzoeksrechter Mechelynck hem hadden verteld dat Eugène Predom een communist was en dat ze hem vroegen de zaak in zijn rapport zo veel mogelijk te bagatelliseren⁹⁷.

Met het vrijpleiten van onderzoeksrechter Jacques Mechelynck en de leden van de gerechtelijke politie verschuift de aandacht naar hun hiërarchische overste. Lucien Van Beirs verklaart dat het, gezien de bemoeienis van politiecommissaris Jean Stappaerts, in eerste instantie niet mogelijk was *geen* onderzoek in te stellen, omdat daarmee de achterdocht van de Duitse autoriteiten gewekt zou worden, met het risico op directe interventie⁹⁸. Om de bezetter zo lang mogelijk buiten de zaak te houden was een arrestatiebevel uitgevaardigd wegens bezit van explosieven met de bedoeling aanslagen op personen te plegen. Van Beirs meende dat, gezien de omzendbrief van Gaston Schuind van 8 oktober 1942, Eugène Predom op deze manier voor een Belgische rechtbank zou

moeten verschijnen en na een veroordeling de rest van de bezettingstijd in relatieve veiligheid zijn straf in een Belgische gevangenis zou kunnen uitzitten. Het was zijn bedoeling om Predom te beschermen en niet om hem uit te leveren aan de Duitse politiediensten. Het ontbrak Van Beirs kortom, net als zijn ondergeschikten, aan een *“intention méchante”*. Deze redenering ligt in het verlengde van de algemeen milde beoordeling van de politiek van het minste kwaad door het krijgsauditoraat, die gekenmerkt werd door begrip zolang het ambtenaren betrof die de Nieuwe Orde niet hadden aangehangen⁹⁹.

Het tweede argument in de buitenvervolginstelling richt zich op het doorgeven van de processen-verbaal inzake het onderzoek naar Eugène Predom. Het onderzoek van het auditoraat-generaal heeft niet kunnen vaststellen wie de Duitse autoriteiten *als eerste* over de zaak heeft ingelicht. Het heeft daarmee ook niet kunnen bewijzen dat de bezetter niet al op de hoogte was van de zaak voordat Charles Collard de processen-verbaal doorspeelde. Daar komt nog bij dat het de Duitse politiediensten in Brussel was toegestaan om processen-verbaal over zaken die nog niet waren doorgegeven, op politiebureaus te komen inzien. Bij de toepassing van de regels over het doorgeven van processen-verbaal ontbrak het volgens de krijgsauditeur hoe dan ook aan kwaad opzet en daarom was er geen sprake van verklikking¹⁰⁰.

95. Verklaringen Jans, Opdecam en Spiritus, november 1944, en verklaring Libert, 8 februari 1945 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 96. Verklaring Libert, 8 februari 1945 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 97. Verklaring dr. Christens, 6 december 1945 en verklaring Libert, 8 februari 1945 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 98. Buitenvervolginstelling, 5 februari 1947 (AG, *instructiedossier Mechelynck*). 99. NICO WOUTERS, *De Führerstaat...*, p. 192-194. 100. *Ibidem*.

*Het graf van Predom op het ereveld der gefusilleerden
in Brussel. (Foto auteur)*

Voor de betrokken magistraten loopt de zaak-Predom zo met een sisser af. De enige strafrechtelijke gevolgen, die slechts indirect met deze zaak verband houden, zijn voor voormalig secretaris-generaal Gaston Schuind. Vanwege zijn algemeen zwakke houding tegenover de bezetter, wordt hij in 1947 veroordeeld tot een gevangenisstraf van 5 jaar. Andere vermeende verklikingszaken waarbij magistraten betrokken waren (met overigens een heel ander karakter) worden niet verder gezet door het krijgsauditoraat, omdat de feiten niet te bewijzen zijn, de betreffende magistraat makkelijker op andere gronden veroordeeld kan worden, of vrijwillig ontslag neemt¹⁰¹. De buitenvervolginstelling in de zaak-Predom heeft hierop geen invloed gehad, omdat die pas volgde in 1947, toen in de meeste andere zaken al een beslissing genomen was. Het betekende, in combinatie met de vrijpraak van de Luikse procureur-generaal Lambert Destexhe, wel dat de kwestie van de politiek van het minste kwaad, wat de magistratuur betreft, door het krijgsauditoraat wordt afgesloten.

Tegen Charles Collard zijn er maatregelen in het kader van de epuratie. Hij wordt in juni 1945 uit zijn functie ontheven vanwege “onvoorzichtigheden, zwakheden en fouten waaruit blijkt dat het besef van wat de plichten zijn van een hoofd van het Parket tegenover den vijand, hem op bedenkelijke wijze heeft ontbroken”¹⁰². Collards positie was onhoudbaar geworden omdat hij over

de gehele linie te weinig daadkracht had getoond. Het feit dat zijn substituten en advocaten-generaal zich bij verschillende gelegenheden geroepen voelden hem tot de orde te roepen, onderschrijft dit. Opvallend is dat in het zuiveringsrapport over Collard de zaak-Predom niet wordt genoemd, terwijl andere incidenten wel worden aangehaald. Voor de commissie zijn uiteindelijk die incidenten doorslaggevend waarin Collard zich deloyaal heeft getoond ten opzichte van zijn collega-magistraten. Zo zou hij aan *Oberkriegsverwaltungsrat* Wilhelm van Randenborgh hebben verteld dat Lucien Van Beirs probeerde naar Londen te vluchten¹⁰³. Dat verklaart waarom Collard wel uit zijn functie wordt ontheven en andere bij de zaak-Predom betrokken magistraten niet : voor de interne zuiveringscommissie is dit geen doorslaggevende kwestie

Ook bij de andere bij de zaak-Predom betrokken magistraten, die na de bevrijding hun loopbaan wel kunnen voortzetten, prevaleert het beeld van hun algemene houding tijdens de bezetting, zij het dat die in hun geval als positief wordt beoordeeld. In 1946 verkiezen zijn collega's onderzoeksrechter Jacques Mechelynck met een grote meerderheid van stemmen tot vicevoorzitter bij het hof van beroep te Brussel. Procureur-generaal Camille Pholien (broer van de katholieke eerste minister Joseph Pholien) draagt hem als eerste kandidaat voor bij de minister van Justitie. Hij vermeldt daarbij dat Mechelynck

101. JAN JULIA ZURNÉ, “De reeks magistratendossiers na de Tweede Wereldoorlog : zelfzuivering of een poging de vuile was niet buiten te hangen?”, in MÉLANIE BOST, PAUL DROSSENS & STANISLAS HORVAT (red.), *Ressources et usages des archives de la justice militaire / Bronnen en onderzoeksperspectieven i.v.m. het militair gerecht*, Bruxelles/Brussel (Justice & Society, 7) (te verschijnen in 2016). **102.** Koninklijk Besluit, 8 juni 1945 (Algemeen Rijksarchief, *Magistratendossiers reeks II*, dossier Collard 38994). **103.** *Idem*.

vanaf december 1942 drie maanden als gijzelaar was gedetineerd in de citadel van Hoei en voegt daaraan toe : *“J’ai pu apprécier sa résistance à l’ennemi”*¹⁰⁴.

Hoewel zijn collega’s zijn handelen in de zaak-Predom niet negatief beoordelen, kan Jacques Mechelynck buiten de gerechtelijke wereld op kritiek rekenen. Als hij in de zomer van 1947 een aanvraag indient om erkend te worden als politiek gevangene vanwege zijn gevangenschap in Hoei, speelt de zaak-Predom opnieuw op. De commissie twijfelt niet aan Mechelyncks patriotistisch houding tijdens de bezetting, maar wijst zijn aanvraag toch af. Deze beslissing is gebaseerd op een artikel uit de wet op de erkenning van politieke gevangenen, die het statuut ontzegt “aan de personen die een onwaardig gedrag gehad hebben, hetzij om reden van hun houding ten opzichte van de vijand, vóór, gedurende en na hun gevangenschap, hetzij om reden van daden gesteld ten nadele van hun medegevangenen”¹⁰⁵. Hoewel Mechelyncks houding in de zaak-Predom in strikte zin niet gericht was op de bezetter, meent de commissie dat de gevolgen van het handelen van de onderzoeksrechter zeer ernstig waren en, met het oog op het te verwachten ingrijpen van de bezetter, te voorzien waren geweest¹⁰⁶. Mechelynck gaat in beroep tegen deze beslissing en

krijgt gelijk : de tragische uitkomst van de zaak-Predom is hem niet aan te rekenen. Dat betekent dat hij alsnog erkend wordt als politiek gevangene¹⁰⁷. De commissie voegt daaraan nog wel een kritische noot toe : *“on ne peut ignorer le souci sévère qui anime ce Conseil d’écarter de la magistrature tout membre dont la comportement pourrait donner lieu à une critique fondée de la part de l’opinion publique”*¹⁰⁸.

Waar Jacques Mechelyncks handelen in de zaak-Predom buiten de wereld van de magistratuur op enige kritiek kan rekenen, overheerst in het geval van Lucien Van Beirs het verzetsaureool absoluut. Hij stond bekend als Engelsgezind en werd al in oktober 1940 aangevallen door Paul Colin in *Le Nouveau Journal* als liberaal kind van de ULB, behorende tot de *politico-maçonnique* kringen rondom Walter Ganshof van der Meersch¹⁰⁹. Het feit dat Van Beirs in 1937 enkele maanden kabinetschef was van de liberale minister van Justitie Victor de Laveleye, die indertijd bijzonder fel ten strijde trok tegen Rex-leider Léon Degrelle, was voor de collaboratiepartij een aanvullende reden om hem te wantrouwen.

Bij de bezetter was procureur des Konings Lucien Van Beirs ook niet bepaald geliefd : hij was gelijktijdig met Jacques Mechelynck gijzelaar in Hoei, waar hij al twee keer eerder

104. ARA, *Magistratendossiers reeks II*, Dossier Mechelynck. **105.** Koninklijk besluit tot coördinatie van de wetsbepalingen betreffende het statuut van de politieke gevangenen en hun rechthebbenden, http://warvictims.fgov.be/nl/rights/laws/1954_10_16.htm. **106.** Uitspraak Commission d’agrération pour prisonniers politiques et ayants-droit, 30 maart 1949 (DOS, dossier Jacques Mechelynck). **107.** Uitspraak Commission d’agrération pour prisonniers politiques et ayants-droit, 30 maart 1949 (DOS, dossier Jacques Mechelynck). **108.** *Conclusions commission d’appel d’agrération des prisonniers politiques et de leurs ayants-droit*, z.d. (DOS, dossier Mechelynck). **109.** PAUL STRUYE, *Journal de guerre 1940-1945*, Bruxelles, 2004, p. 148 en p. 197, *Le Nouveau Journal*, 18 oktober 1940.

gedetineerd was¹¹⁰. In januari 1943 legt de bezetter hem een beroepsverbod op naar aanleiding van zijn onwrikbare houding met betrekking tot de vervolging van politieke aanslagen. Aan het eind van 1943 probeert Van Beirs via Frankrijk het bezette gebied te verlaten om zich bij de regering in ballingschap in Londen te vervoegen. Tijdens deze vlucht-poging wordt hij gearresteerd, en daarna gedeporteerd naar het concentratiekamp Buchenwald¹¹¹. Zijn principiële houding ten opzichte van de bezetter en status als politiek gevangene hebben Van Beirs terecht het imago van een verzetsheld gegeven. Het feit dat hij tot op zekere hoogte meewerkte aan de politiek van het minste kwaad, bijvoorbeeld door het doorspelen van processen-verbaal aan de Duitse politiediensten, deed niets af aan dit imago. Het satirische blad *Pan* merkt in 1949 op dat Van Beirs, anders dan andere magistraten die terugkeerden uit de concentratiekampen, elke promotie misloopt. Het suggereert dat zijn “vijanden” zijn carrière dwarsbomen¹¹². Daar blijkt echter weinig van waar: in 1950 wordt Van Beirs, die nooit sprak over zijn concentratiekampervaringen, benoemd als raadsheer en later voorzitter van het Hof van Cassatie¹¹³.

Jacques Mechelynck's problemen om als politiek gevangene erkend te worden tonen echter

aan dat het eerder positieve, patriottische zelfbeeld van de magistratuur niet door iedereen gedeeld wordt. In communistische hoek, waar de zaak-Predom na de bevrijding onderdeel is van een perscampagne tegen de magistratuur, blijft Mechelynck's optreden tijdens de bezetting een referentiepunt. Als de communisten in maart 1947 in de oppositie belanden, snijdt communistisch senator Jean Fonteyne, die steeds heeft gepleit voor een ferme repressie en zuivering bij de rijkswacht, het onderwerp Predom aan als voorbeeld van communistenhaat bij de magistratuur. Dit leidt tot grote verontwaardiging bij de christendemocratische minister van Justitie Paul Struye, gewezen verzetsman en voormalig advocaat bij het Hof van Cassatie en aldus verkerend in de kringen van het Brussels Justitiepaleis. Hij wijst op de buitenvervolginstelling en verklaart dat Mechelynck een groot patriot is¹¹⁴.

De polarisatie tussen links en rechts leidt niet alleen tot aanvallen van links op de magistratuur, maar werkt ook de andere kant op. Onder invloed van de intensivering van de Koude Oorlog komen linkse magistraten onder druk te staan. In 1951 komt het tot een rel als advocaat-generaal Adrien van den Branden de Reeth, die tijdens de bezetting met Jean Fonteyne actief was bij *Justice*

110. DOS, dossier Lucien Van Beirs. De gijzelneming van Van Beirs, Mechelynck en andere prominente magistraten waaronder Walter Ganshof van der Meersch en Adrien Van den Branden de Reeth zou volgens een naoorlogse verklaring van Ganshof het gevolg zijn geweest van *sabotage judiciaire*. Eva Schandevyl oppert dat die *sabotage judiciaire* zou verwijzen naar de dreiging van staking vanwege de magistratuur naar aanleiding van de gerechtelijke crisis rondom grootstedelijke agglomeraties eind 1942 (EVA SCHANDEVYL, “Walter Ganshof van der Meersch...”, p. 113). **111.** DOS, dossier Lucien van Beirs en Archieven *Université Libre de Bruxelles* [AULB], *personeelsdossier Lucien Van Beirs*. **112.** *Pan*, 5 januari 1949, ARA, *Archief GPP Brussel*, nr. 756. **113.** AULB, *personeelsdossier Lucien Van Beirs* en WALTER GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Éloge de M. Lucien van Beirs, Président de la Cour de cassation*, Bruxelles 1970, p. 14. **114.** Notulen senaatszitting, 30 juli 1947 (AG, *instructiedossier Mechelynck*).

Libre en in die hoedanigheid de zaak-Predom onder de aandacht bracht, een maand geschorst wordt door procureur-generaal Camille Pholien (broer van eerste minister Joseph Pholien) omdat hij weigert zijn lidmaatschappen van *l'Union belge pour la Défense de la Paix* en *l'Association internationale des Juristes démocrates* op te geven. Beide organisaties worden beschouwd als door de communisten beïnvloed, terwijl ook personen van niet-communistische overtuiging erin actief zijn¹¹⁵. De kwestie trekt, samen met twee andere gevallen van sancties of het weerhouden van promotie aan een communistische magistraat en een hoge ambtenaar, de aandacht. Na interpellaties van socialistische en communistische parlementsleden verdedigt de katholieke minister van Justitie Ludovic Moyersoen vurig het standpunt van de procureur-generaal dat magistraten niet openlijk actief mogen zijn bij politieke organisaties. Hij eindigt zijn vlammend betoog met de opmerking dat in tijden van Koude Oorlog de regering hard moet optreden “wanneer we ambtenaars en magistraten gevaar zien lopen verstrikt te geraken in de netten die de communistische partij te allen kante uitwerpt”¹¹⁶.

V. Besluit

Wat kunnen we op basis van de zaak-Predom concluderen over de houding van het Brusselse parket ten opzichte van de risico's van de

politiek van het minste kwaad? Blijft Nico Wouters' harde oordeel over een weggijkende magistratuur die de verantwoordelijkheid ontloopt in stand?

Allereerst moeten we erkennen dat de situatie met betrekking tot de rol van de Belgische justitie in het opsporen en vervolgen van politieke misdrijven en wapenbezit halverwege 1942 bijzonder onduidelijk was. De bezettende macht eiste steeds meer inzage in de door de Belgische politiediensten verzamelde inlichtingen, zonder dat daarbij de parketten werden ingelicht. De dagelijkse praktijk, waarin leden van de Duitse politiediensten in de lokalen van de Belgische politie verschenen met allerlei verzoeken die bij gebrek aan richtlijnen niet makkelijk te weigeren waren, moet bijzonder verwarrend geweest zijn. In dat kader leek de *deal* die Gaston Schuind in oktober 1942 met de *Militärverwaltung* sloot een grote vooruitgang: de Belgische politie en justitie zouden politieke aanslagen op collaborateurs voortaan zelf opsporen en vervolgen en de bezetter zou daarbij de onafhankelijkheid van het onderzoek en de rechtspraak respecteren. Het bleek, als gevolg van een wisseling van de wacht en gebrek aan eenduidig beleid binnen de *Militärverwaltung*, inderdaad te mooi om waar te zijn. Hoewel zowel Charles Collard als Lucien Van Beirs behoorlijk wantrouwig waren ten opzichte van de bezetter en zijn pogingen de Belgische politie in dienst te stellen van zijn eigen

115. *L'Association internationale des Juristes démocrates* (AIJD) werd in 1946 opgericht. Een groot deel van het budget was afkomstig uit communistische landen, met name de Sovjet-Unie. LÉON INGBER, “L'Association internationale des Juristes démocrates. Quelques éléments pour un bilan”, in JOSÉ GOTOVITCH & ANNE MORELLI (red), *Les solidarités internationales. Histoires & perspectives*, Bruxelles, 2003, p. 131-141, aldaar p. 134. De AIJD sprak zich onder andere uit tegen de vervolging van twaalf leden van de communistische partij van de Verenigde Staten en hun advocaten in 1949. Voor een uitgebreide bespreking van de zaak-Van den Branden de Reeth, zie JOSÉ GOTOVITCH, “Un procès en guerre froide...”, p. 10-13. **116.** *Parlementaire handelingen Kamer van volksvertegenwoordigers*, 7 februari 1951.

Bronzen gedenkplaat voor de 'martelaren' van het Miniemenkwartier in de Brusselse Marollen, waaronder Eugène Predom onderaan links. (Foto auteur)

opsporingsbeleid, lijken ze vertrouwen te hebben gehad in Schuinds 'akkoord'. De zaak-Predom had een testcase moeten worden om te bewijzen dat het parket wel degelijk zelf kon optreden in politieke zaken. Het is echter nooit gekomen tot een exemplarische veroordeling door een Belgische rechtbank: de risico's, die de magistraten op voorhand goed hadden gevoeld, bleken helaas maar al te realistisch.

Het ging hier op zijn minst om een inschattingsfout van de magistraten, maar kunnen we ook concluderen dat zij hun verantwoordelijkheid ontliepen? In de zaak-Predom, maar ook in de maanden die eraan voorafgingen, zien we dat op het niveau van de parketten van de procureur-generaal en procureur des Konings de relatie met de bezetter steeds problematischer werd. Dit is onder andere een gevolg van de verscherpte eisen van de bezetter op het gebied van de inlichtingenuitwisseling, maar ook van andere crises rondom de toetsing van de besluiten van de secretarissen-generaal. Het contact verliep, volgens de strikte hiërarchische werking van de magistratuur, via de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie. Het is vooral die laatste die uiterst traag te werk ging en er niet in slaagde antwoorden te verkrijgen op de prangende vragen vanuit de magistratuur. Vooral als Eugène Predom en Lucienne Bertieaux eenmaal in Duitse hechtenis zijn genomen is Gaston Schuinds traagheid schrijnend, hoewel de kansen dat ze terug in Belgische handen zouden komen, alles in aanmerking genomen, waarschijnlijk miniem waren.

Als reactie hierop nemen de magistraten dan maar zelf maatregelen. Procureur des Konings

Lucien Van Beirs gelast zijn gerechtelijke politie ieder onderzoek te staken zodra de indicatie bestaat dat een aanslag politiek gemotiveerd is. Na oorlogse verklaringen van leden van de gerechtelijke politie suggereren dat dit, voor zover mogelijk, ook daarvoor al de praktijk was. We zien dat de gerechtelijke politie het voordeel had dicht bij de magistratuur te staan en daarmee door middel van informele opdrachten een veel duidelijkere richtsnoer had dan lokale politiediensten in de provincie, die natuurlijk geen vergelijkbare schriftelijke instructies kregen en in het duister bleven tasten. De opzettelijke, maar niet altijd geslaagde 'sabotage' van gerechtelijke onderzoeken als het om door het verzet gepleegde feiten ging lijkt ook als het om communistische daders ging gemeengoed te zijn geweest. Op dat vlak zijn er geen bewijzen voor enig anticommunisme bij de magistratuur en gerechtelijke politie. Dat verschillende communisten na tussenkomst van Belgische politiediensten desondanks zijn aangehouden door de bezetter lijkt eerder het gevolg van hun grote aandeel in het geweld tegen collaborateurs.

Opvallend is dat Charles Collard de legitimiteit van deze praktijk van onderzoeken zonder resultaten echter pas zes maanden later bevestigt. In de tussentijd zijn er verscheidene verdachten in door de Belgische justitie gevoerde onderzoeken die eindigen voor Duitse executiepelotons. De zaken liggen wel anders dan bij Eugène Predom: deze mensen worden al na minder dan één dag Belgische detentie opgeëist door de bezetter, of vallen in zijn handen als gevolg van indirecte inlichtingen. Het is ook steeds de gemeentepolitie die een doorslaggevende rol speelt. De dood van Eugène Predom

was overduidelijk een *wake up call* voor de magistratuur, maar wel één die vrij lang moest bezinken. Anderzijds laten de protesten van onderzoeksrechters en leden van het parket-generaal naar aanleiding van Predoms dood zien dat de Brusselse magistraten, aangespoord door de aanklachten van *Justice Libre*, dit soort gevallen in de toekomst wilden uitsluiten. In dat opzicht hebben zij, evenals uiteindelijk Collard, hun verantwoordelijkheid genomen.

Ook na de bevrijding behoudt de zaak-Predom zijn ambiguïteit. Door middel van het gerechtelijke onderzoek is er een (beperkte) poging tot opheldering. De zaak is voor het krijgsauditoraat belangrijk : samen met de vrijspraak in de zaak tegen de Luikse procureur-generaal Lambert Destexhe toont de buitenvervolginstelling aan dat het in de strafwet gevraagde kwaad opzet een probleem vormt om in dit type zaken tot een veroordeling te komen. Doordat het onderzoek zo lang aansleepte, heeft het geen exemplarische functie gehad. Achteraf beschouwd zijn de conclusies desalniettemin veelzeggend. Dat geldt ook voor het feit dat de zaak in Charles Collards zuiveringsdossier niet eens genoemd wordt. Dit toont aan dat de magistraten zelf het eerder als een

bedrijfsongeval dan als principieel probleem beschouwden. Voor hen was de intentie om Eugène Predom zelf te berechten en zo uit handen van de bezetter te houden een bewijs van hun goede bedoelingen.

Dit patriottische zelfbeeld botste met de visie van critici, de communisten voorop. Zij zagen de zaak-Predom juist als een bewijs van de desastreuze gevolgen van de politiek van het minste kwaad en hekelden het feit dat deze door het krijgsauditoraat en het naoorlogs establishment niet hard werden aangepakt. Vergeleken met Nederland en Frankrijk, waar de magistratuur meer aan legitimiteit had ingeboet, bleef fundamentele kritiek op de rechterlijke macht in België beperkt tot extreemlinks en -rechts. Dat is niet verwonderlijk, omdat de aard van de samenwerking van justitie met de bezetter in de buurlanden inderdaad intensiever was op het vlak van de repressie van het verzet. In België zag het establishment de uitwassen van de politiek van het minste kwaad, zoals de zaak-Predom, niet als compromitterend bewijs tegen de magistratuur. Een bijkomend gevolg hiervan was dat de magistratuur grotendeels in functie kon blijven en in die hoedanigheid de legitimiteit van de vooroorlogse politieke orde kon helpen restaureren.

JAN JULIA ZURNÉ (*1988) is doctoraatsstudent aan het CEGESOMA en de UGent. Ze bereidt een proefschrift voor over de houding van de Belgische magistratuur en politie ten opzichte van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. janjulia.zurne@cegesoma.be

Afkortingen

AULB | Archiven van de *Université libre de Bruxelles*
 DOS | Directoraat-generaal Oorlogsslachtoffers
 OF | Onafhankelijkheidsfront
 OFK | *Oberfeldkommandantur*

PG | procureur-generaal
 PK | procureur des Konings
 SG | secretaris-generaal
 RA | Rijksarchief